

Иймон заифлашуви

- Белгилари

- Сабаблари

- Муолажалари

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

Иймон таърифи

Иймон - тил билан талаффуз этиш, калбда эътикод килиш ва дин арконларига амал килишдир. У Аллохга тоат-ибодатлар килиш билан кўпаяди ҳамда Унга осийлик килиш билан камаяди.

Хумайдий айтади: «Мен Суфён ибн Уяйнани шундай деганини эшитдим:

— Иймон - сўз ва амалдир, кўпайиши хам, камайиши хам мумкин.

Шунда ундан укаси Иброхим ибн Уяйна:

— Эй Абу Мухаммад, «иймон камаяди» дедингизми?- деб сўради.

— Жим бўл эй бола! Ха, албатта! Иймон камаяди, камайиб бориб охири ундан хеч нарса колмаслиги хам мумкин,- деб жавоб килди Суфён ибн Уяйна».

Имом Собуний айтади:

«Тоат-ибодатлари камайиб, гунох-маъсиятлари кўпайган гофил инсонга караганда тоат-ибодатлари ва хасанотлари кўп бўлган мўминнинг иймони комилрок бўлади».

«Шубхасиз, иймон хар бирингиз калбида худди кийим эскиргани каби эскиради. Аллохдан калбларингизда иймонни янгилаб туришини сўранглар».

Хоким ва Табароний ривоят килган.

Бисмиллахир Роҳманир Роҳийм

Иймон заифлиги

Белгилари. Сабаблари. Муолажалари

Иймон заифлиги мусулмонлар орасида кенг тарқалиб бормоқда. Кўпчилик дили котиб кетаётганлигидан шикоят қилиб айтмоқдалар: «Калбим каттиклашиб, Аллохни зикр этиб юришдан малолланаётганимни сезяпман», «килаётган ибодатларимдан лаззат топа олмаяпман», «иймонимнинг таъсирини йўкотяпман», «Қуръон ўқиш билан таъсирланмаяпман», «гуноҳ ишларга осонлик билан тушиб қоляпман»...

Калб мавзуси жуда муҳим мавзудир. Калб тез ўзгарувчанлиги туфайли «калб» деб номланган. Хадисларда:

«Калбнинг мисоли дарахт учига осиб кўйилган ва шамол эсиб уни хар тарафга айлантриб турадиган бир пар (куш пати) кабидир». Имом Аҳмад ривояти

«Калбнинг мисоли яланг ерда шамол остин-устин қилиб тебратиб турадиган пар кабидир». Ибн Можа ривояти

«Кичининг калби қозонда қайнаётган сувнинг тез айланишидан ҳам ўзгарувчанрокдир». Имом Аҳмад ривояти

Калбларни ўзгартирувчи ва истаган тарафга буриб кўювчи Аллоҳ таъолодир. Абдуллоҳ ибн Амр ибн Ос розияллоху анҳудан: «Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи ва саллам айтдилар: **«Одам фарзандлари калбларининг бари Раҳмон азза ва жалланинг икки бармоғи ўртасида худди бир дона калб мисолидир. Уни хоҳлаган тарафга буриб кўюр. Эй калбларни хоҳлаган тарафга буриб кўювчи Зот, калбларимизни Ўзингга тоат-ибодат қилиш тарафига бургин!».** Муслим ривояти

«Аллоҳ таъоло киши билан унинг калби ўртасини тўсиб кўюр». Анфол:24

Киёмат куни Аллоҳ хузурига покиза калб билан келган кишиларгина нажот топадилар, диллари тош қотган кимсалар азобга дучор бўладилар, жаннат эса Аллоҳдан гоибона кўрққан ва тавбатазарруъ қилган кишиларга ваъда қилинган. Шунинг учун мусулмонлар ўз дилларини синчиклаб текширишлари, дард беркинган жойни, касаллик сабабларини ўрганишлари ва Аллоҳга касал калб

билан рўбарў бўлиб халок бўлмасларидан аввал даволашга киришишлари лозимдир.

Калб масаласи шунчалик мухим ва жиддий экан, Аллох таъолодан калбларимизни тошдек каттик, кулоқларимизни хакни эшитишдан қар, кўзларимизни эса уни идрок этишдан кўр қилиб қўймаслигини сўрамоғимиз лозим.

Ушбу мўжазгина рисолада иймонни заифлаштирувчи турли касалликлар хақида сўз юритилади ҳамда уларнинг келиб чиқиши сабаблари ва даволаш йўллари тўғрисида фойдали кўрсатмалар берилади.

Аллох таъолодан каминани ва бу китобни ўқиган ҳар бир биродаримни бу арзимас амалимдан манфаатдор қилишини ҳамда ушбу китобни тайёрлаб сиз азизларга тақдим этишда ўзининг хизматини аямаган биродарларим муқофотини тўқис қилиб беришини сўрайман.

Аллох таъоло калбларимизни ўзининг зикрига юмшоқ қилиб, тўғри йўлга хидоят қилсин. Бизга Аллохнинг ёлғиз Ўзи қифоядир ва У нақадар яхши ёрдамчи. Қуч-қувват фақат Улуғ Аллох тарафидандир. Мухаммад Солиҳ ал-Мунажжид

Заиф иймоннинг кўринишлари

Иймон заифлашуви касаллигининг бир қанча турлари мавжуд. Қуйида уларнинг баъзиларини санаб ўтамиз.

Ҳаромга қўл уриш

Ғуноҳларига тавба қилмайдиган ва маъсиятлардан тийилмайдиган қимсаннинг қалби аста-секин тош қотиб, ғуноҳ-маъсиятлардан нафратланмайдиган бўлиб қолади. Бундай инсон бориб-бориб ҳаром ишлардан уялиш ўрнига, бу билан мактаниб, фахрланишга ўтади. Қолбуқи ҳадисда бу ҳақда қаттиқ гап айтилган:

«Умматимнинг ҳаммаси афв қилингандир, фақат ғуноҳларини ошқор қилувчилар бундан мустаснодирлар. Ғуноҳни ошқор қилиш турларидан бири шуки, киши кечаси бир ғуноҳ қилади-да, ҳеч қим билмасдан тонг отғач: «Эй фалончи, кеча мен шундай шундай қилдим»,- деб мактанади. Қолбуқи Парвардигори унинг ғуноҳини яширган эди, у эса тонг отғач Аллохнинг пардасини йиртиб, қилмишини овоза қилади». Имом Бухорий ривояти

Дилнинг котиши

Бу ҳолатда инсон ҳеч нарса билан таъсирланмайдиган метин тошга айланиб колганини сезади.

«Сўнгра шундай мўъжизаларни кўргандан кейин ҳам дилларингиз котди. Бас у диллар тош кабидир ёки ундан-да каттикротдир». Бакара: 74

Дили котган инсонга на ўлим эслатмаси, на ўликларни кўриш ва на жанозаларда катнашиш таъсир килади. Баъзан бу кимсанинг кабрлар орасидан тобут кўтариб бориши ҳам унинг бошка ерда юришидан фарк килмайди.

Ибодатларни мукамал адо этмаслик

Бу ҳолатга намоз ўқиётганда, Куръон тиловат килаётганда, дуо килаётганда ҳамда бошка ибодат ўринларида паришонхотир бўлиш киради.

Баъзилар агар муайян пайтда айна бир дуони ўқишга одатланган бўлса, вақт ўтган сари килаётган дуоси маънолари хакида фикр юритмайдиган бўлиб, калби ҳам ҳаракатланмай қолади. Холбуки ҳадисда келади:

«Эътиборсиз, гафлатда бўлган калбнинг дуосини ижобат килмайди». Термизий ривояти

Тоат-ибодатдаги танбаллик

Бундай инсоннинг тоат-ибодатлари курук жонсиз ҳаракатларга айланиб қолади. Куръони Каримда мунофиқлар шундай сифатланади:

«Агар намозга турсалар эриниб турадилар». Нисо: 142

Ибодат вақтларини, яхши амаллар килиб олиш учун берилган фурсатларни ганимат билмай, лоқайдлик билан ўтказиб юбориш ҳам ушбу дангасаликка киради. Бу ҳолат инсоннинг ажр-савобга эътиборсиз эканлигини кўрсатади. Масалан у ҳаж килишни сабабсиз кечиктириб юради, газотдан қолади, жамоат билан намоз ўқишдан, бориб-бориб жумъа намозидан қола бошлайди.

Пайгамбар соллаллоху алайхи ва саллам шундай деб марҳамат килганлар: **«Одамлар аввалги сафларга кечикишда давом этаверсалар (яъни аввалги сафларга шошилишга интилмасалар), охир оқибат Аллох таъоло ҳам уларни жаннатга киришларини кечиктиради».** Абу Довуд ривояти

Бундай киши фарз намозидан ухлаб колса заррача рухан кийналмайди, суннат намозини вақтида ўқиёлмай колса унинг қазосини ўқишга ёки ўрнини бошқа ибодат билан тўлдириб қўйишга эътибор қилмайди. Суннат ёки фарзи қифоя бўлган ибодатларни қасддан тарк қилаверади, баъзан эса хайит намозига ҳам қилмайди, қуёш ёки ой тутилган пайтда ўқиладиган намозни ўқимайди, жаноза намози ва қўмиш маросимида иштирок этишга бепарво бўлади. У қуйидаги оятда сифатланган кишиларнинг акси ўларок худди унга ажрнинг кераги йўқдек:

«Дарҳақиқат улар яхши ишларни қилишга шошар ва Бизга рағбат ва қўрқув билан дуо-илтижо қилар эдилар». Анбиё: 90

Ибодатдаги дангасалик кўринишларидандир суннат намозларни, таҳажжуд ва бошқа нафл намозларни тарк қилиш. Зухо намозини ҳаёлига ҳам қелтирмайди. Парвардигорга шуқурлар қилиб намоз ўқиш, масжидларга муҳаббат қўйиш улар учун бегона.

Феъли торлик

Бундай инсонлар арзимас нарсаларга ҳам тезда аччиқланади ва доим атрофидагилар ишини ёқтирмай сиқилиб юради. Холбуки ҳадисларда қелишича:

«Иймон сабр қилиш ҳамда бағрикенглиқдир».

«Мўмин одам дилқаш бўлади, бировга қўшила олмайдиган, биров ҳам уни ўзига қўшгиси қелмайдиган инсонда яхшилик йўқ». Имом Аҳмад ривояти

Қуръони Қарим оятларидан таъсирланмаслик

Баъзилар Қуръони Қаримни тиловат қиладилар, аммо жаннат ва ундаги неъматлар зикри қелган ўринларда завқланмайди ва аксинча жаҳаннам ва ундаги азоб-уқубатлар зикри ўтганда дилида заррача қўрқинч пайдо бўлмайди. На ҳалол-ҳаром тўғрисидаги оятлардан, на ундаги буйруқ ва қайтариклардан ва на Қиёмат сифатлари ҳақидаги оятлардан таъсирланади.

Иймони заифлашиб қолган одам Қуръон эшитишдан огринади ва унинг нафси Қуръон тиловатига сабр қила олмайдиган бўлиб қолади. Қўлига Қуръон олди дегунча, уни ёпиб қўйгиси қелаверади.

Аллоҳ таъоло зикридан, Унга дуо-илтижо

килишдан гафлатда бўлиш

Бундай инсонга Аллохни зикр килиш огир бўлиб қолади, кўлини дуо учун кўтарса ҳам тезда тушириб олади. Аллох таъоло мунофиқларни сифатлаб шундай дейди:

«Улар Аллохни жуда оз эслайдилар». Нисо: 142

Харомни кўрганда газабланмаслик

Бунинг сабаби калбдаги жонкуярлик ўти сўниб, аъзолари харомни инкор килишдан тўхтаганлигидир. Натижада унинг калби яхшиликка буюрмайди, мункар ишдан кайтармайди ва унинг юзи Аллох учун бирон марта бурушмайди.

Расулulloх соллаллоху алайхи ва саллам дедилар: **«Фитналар калбларга бўйра камишлари каби бирин-кетин келаверади. Бирон фитна кайси бир калбга кириб ўрнашиб олса, бу калбда битта кора дог пайдо бўлади... Бориб-бориб бу калб тўнкарилган кумгон каби коп-кора бўлиб қолади-да, на бир маъруфни тан олади ва бир мункарни инкор этади. Факат хавои-нафсига ўрнашиб қолган нарсанигина тан олади».** Имом Муслим ривояти

Пировардида унинг калбидан маъруф ишларни яхши кўриш, мункар ишларни ёмон кўриш туйғуси йўқолиб, ҳамма ишлар унинг наздида бир хил бўлиб қолади. Мункар ишни кўрса-да, калби ҳаракатланмайди, ундан норози бўлмайди. Натижада у мункар ишда бевосита ўзи иштирок этмаганига қарамадан, худди иштирок этган кишидек гуноҳкор бўлади. Пайгамбаримиз бу ҳақда шундай дейдилар: **«Агар бирор ерда гуноҳ иш қилинса, ўша ерда мавжуд бўла туриб, уни ёмон кўрган ва инкор қилган кимса ўша маъсият пайтида у ерда бўлмаган киши каби (гуноҳдан холи)дир. Кимки у ерда ўзи мавжуд бўлмаса-да, ўша маъсиятга рози бўлса, у ерда бўлган киши каби (гуноҳкор) бўлади».** Абу Довуд ривояти

Шухратпараслик

Унинг бир неча тури бор:

а) Раҳбарлик ва ҳокимликга интилиш, масъулиятни ҳис қилмаслик. Пайгамбар соллаллоху алайхи ва саллам шу сифатдан огоҳлантириб, айтганларки:

«Сизлар раҳбарликка қизикасизлар, лекин у Қиёмат кунида фақат надомат келтиради. Унинг аввали яхши, охири ёмондир».

Имом Бухорий ривояти. Аввалининг яхшилиги, мол-дунёси кўп, обрў-эътибори зўр бўлади. Охирининг ёмонлиги, , Киёмат кунда эса огир хисоб-китоб.

«Агар истасангизлар, сизларга бошликлик хакида хабар бераман. Унинг аввали маломат, ўртаси надомат, охири эса Киёмат кунда азоб бўлади, адолат билан ҳукм килганлар бундан мустасно». Табароний ривояти

Изоҳ: Бошлик бўлишнинг аввали яхшилиги шундаки, у дунё ҳаётида обрў-эътибор, мол-дунё келтиради. Охири ёмон бўлиши эса унинг жонига суикасд килиниши ёки ишдан четлатилиши ва килмишлари учун жавобгарликка тортилиши мумкин, Киёмат кунда бошлик ва раҳбар кишилар каттик хисоб-китоб килинадилар ва хисобдан тўғри ўтиш камдан-кам одамга насиб этади.

Аммо бирон масъулиятли иш учун бошка афзалроқ ва лаёқатлироқ инсон топилмаса, худди Юсуф алайҳиссалом каби, ўз хизматини таклиф қилиш, айна иш учун бор кучини сарфлаш, холис ва адолатли иш юритиш мансабпарастлик саналмайди. Аксинча, масъулиятни хис қилиб иш юритадиган бундай инсонга: «Боракаллох, яшанг, Аллох таъоло Ўзи сизга мадаккор бўлсин!»- деймиз.

Лекин кўпинча, мансабга кизиккан инсонлар ўзларини бошкалардан устун кўйишга, ҳақдорлар ҳуқуқларини поймол қилишга, тиш-тирноги билан ҳокимиятга ёпишиб олишга мойил бўлишларига гувоҳ бўламиз.

б) Давраларни бошқаришга кизикиш, мажлислар тўрисиини ўзига бўлишига интилиш ва бировга гап бермаслик, ҳаммадан гапини тинглашни талаб қилиш ҳамда ўзгаларга буйруқ беришни яхши кўриш. Мажлисларнинг тўриси Минбар ва меҳроблардирки, улар хакида Набий соллаллоху алайҳи ва саллам бизни огоҳлантириб шундай деганлар: **«Одамлар кизикадиган мана бу жойлар - меҳроблардан эҳтиёт бўлинглар».** Байхакий ривояти, Сахиҳул Жомеъ 1420.

в) Агар бирор жамоатга кирадиган бўлса, ўзининг касал нафсидаги кибру-хавосини кондириш учун одамлар унга пешвоз чиқишлари ва кулук қилиб ўринларидан туришларини яхши кўриш.

Набий соллаллоху алайҳи ва саллам айтдилар: **«Аллохнинг бандалари ўринларидан туриб унга кулук қилишларидан мамнун бўладиган инсон ўзига дўзахдан бир уй тайёрлаб олсин!».** Имом Бухорий Адаб ал-Муфрадда ривояти килди.

Шунинг учун ҳам Муовия розияллоху анху Ибн Зубайр ва Ибн Омирларнинг олдига чикканида, Ибн Омир ўрнидан турди, Ибн Зубайр эса жойида ўтираверди. Шунда Муовия Ибн Омирга деди:

«Ўтир, чунки мен Пайгамбар соллаллоху алайхи ва салламнинг: **«Кимда-ким, одамлар унга куллуқ қилиб ўринларидан туришларини яхши кўрса, дўзахдан жойини хозирласин!»**,- деб айтаётганларини эшитганман. Абу Довуд ривояти

Агар бундай кишига суннатга мувофик ўнг тарафдан ўтирилсин деб айтилса, уни дарров газаб чулғаб олади. Бирор йигинга кириб қолса ҳам, кимдир туриб унга ўрнини бўшатиб бермагунча рози бўлмай тураверади. Холбуки, Пайгамбар соллаллоху алайхи ва саллам бундан қайтарганлар. **«Хеч ким бировни ўрнидан тургазиб, сўнгра ўзи унинг ўрнига ўтирмасин»**. Бухорий ривояти

Зикналик ва бахиллик

Аллох таъоло ансорларни мактаб: **«Гарчи ўзлари мухтож бўлсалар-да, (ўзларини кўйиб) ўзгаларни ийсор-ихтиёр қилурлар. Кимки ўз нафсининг бахиллигидан саклана олса, бас ана ўшалар нажот топгувчи зотлардир»**. (Хадид: 9)- деди ва нафсларининг бахиллигидан саклана олганларни хақиқий нажот топувчилар эканлигини баён қилди.

Шубҳасиз, иймон заифлашуви бахилликни келтириб чиқаради. Насойнинг ривоятида: **«Бахиллик ва иймон бир банданинг қалбида асло жамланмас»**,- деган эдилар росулуллох соллаллоху алайхи ва саллам.

Бахиллик ва зикналикнинг хатари ва уларнинг инсонларга бўладиган салбий таъсирлари хақида хадиси шарифда шундай дейилган: **«Зикналикдан сакланинглар! Зеро шу иллат сизлардан аввал ўтган қавмларни халок этган. Зикналик уларни бахилликка ундаса бахил бўлишган, қариндош-уруглари ўртасида алокани узишга буюрганда бундан ҳам тап тортишмаган, фожирликка буюрса фиску-фужурга берилишган»**. Абу Довуд ривояти

Иймони сусайиб, заифлашиб кетган инсон Аллох йўлида бирор нарсани эхсон қила олмайди. Нафл садақа бериш, ночор мўминлар огирини енгил қилиш каби амаллар унинг учун маҳол нарса. Бу ҳақда Аллохнинг сўзидан гўзалроқ сўз бўлиши мумкин эмас:

«Мана сизлар шундай кишиларсизки, Аллох йўлида инфок-эхсон килишга даъват этилурсизлар. Бас, (аникки) сизларнинг орангизда (бу даъватга ижобат килиш ўрнига) бахиллик киладиган кимсалар ҳам бордир. Ким бахиллик килса, факат ўз зиёнига бахиллик килур (чунки у ажру-савобдан махрум бўлур). Аллох (сизларнинг хайр-эхсонларингиздан) бой - беҳожат, сизлар эса (у зотнинг ўзига ҳам, ажру-савобига ҳам) мухтожсизлар. Агар сизлар (Аллохга итоат этишдан) юз ўгириб кетсангизлар, у зот (ўрнингизга) сизлардан бошка кавми алмаштириб кўюр, сўнгра улар сизларга ўхшаган бўлмаслар! (Балки, улар Аллохга тоат-ибодат килурлар)».
Мухаммад: 38

Ўзи килмайдиган ишга бошкани тарғиб килиш

«Эй мўминлар! Нега ўзларингиз килмайдиган ишларни (киламиз деб) айтурсизлар? Сизларнинг ўзларингиз килмайдиган ишни (киламиз деб) айтишларингиз Аллох наздида ўта манфур ишдир». (Соф: 2,3)

Шубхасиз бу мунофиклик белгиларидандир. Кимнинг сўзи амалига тўгри келмаса, Аллох таъоло олдида мазамматли, одамлар наздида эса бебурд бўлиб қолади. Дўзах ахли ҳам бу дунёда бошқаларни яхшиликка чакириб, ўзи уни килмайдиган ҳамда ёмонликдан кайтариб, ўзи уни килаверадиган кимсалар холи не кечишини Киёмат куни билиб оладилар.

Биродарларига етадиган омадсизлик, зиён-захмат

ёки мусибатлардан хурсанд бўлиш

Бундай кимса биродаридаги неъматнинг қўлдан чиқишидан хурсанд бўлади. Чунки у бошқаларнинг ўзидан ажралиб туришини ёктирмайди. Кайси биродари ундан бирон сохада афзал бўлса, ўша сохада биродарига тенглашиш хақида бош котириш ўрнига, аксинча унинг ҳам савияси ўзининг даражасига тушишини, балки ундан ҳам пастрок бўлиб қолишини истайди.

Макрух саналган амалларга эътиборсизлик

Баъзи одамлар бирор ишни килмокчи бўлсалар уни яхши ёки савобли амал эканига кизикмай, балки унинг харом ё харом эмаслиги

тарафидангина келадилар. Холбуки бу кишини харом ишларга тушиб колишга олиб боради. Чунки бундай кимса «харом» бўлмаса бўлди-да деган эътибор билан макрух ёки шубхали ишлардан тийилмай қолади.

«Кимки шубхали ишларга ўралашиб колса, харомга тушиб қолади. Бамисоли кўрикхона якинида пода бокаётган кишининг подаси ўша кўрикхонага ўтиб кетиши мумкин бўлганидек». Бухорий ва Муслим ривояти

Баъзилар бундан-да ўтиб, бирон иш хакида фатво сўраганида "харом" деган жавобни олса, унинг қай даражада харомлиги "жуда каттиқми ёки енгилроқми?", "уни қилса қанчалик гуноҳ бўлади?" деб сўраб-суриштиришдан ҳам уялмайди. Бу каби инсонлар мункар-ёмон ишлардан четлашиш ўрнига харомлиги енгилроқ бўлган ишларни қилишдан тап тортмайди. Қичкина гуноҳларни енгил санашдан бориб-бориб Аллоҳ харом қилган нарсаларга журъат қилиш ҳамда гуноҳ ишлардан тўсиб турадиган ҳаё ва таквонинг йўқолиши келиб чиқади. Зеро, саҳих ҳадисда келадик:

- Мен умматимдан баъзи кишиларни аниқ биламанки, Қиёмат кунинда Тихома тоғи каби улкан ҳасанотлар билан оппоқ бўлиб келишади, лекин Аллоҳ таъоло уларнинг амалларини совурилган чанг каби қилиб қўяди.

Шунда Савбон розияллоху анху сўради:

— «Ё Расулulloх, бизга уларни сифатлаб, очик баён қилиб берингки, билмайин ўшалардан бўлиб қолмайлик!

— Улар сизларнинг биродарларингиз, сизларга ўхшаган одамлардир. Тунлари ибодат қилишдан улар ҳам худди сиз каби насибадор бўладилар. Лекин улар шундай одамларки, агар Аллоҳ харом қилган нарсалар билан холи қолсалар, тап тортмай қилаверадилар». Ибн Можа ривояти.

Сиз бундай кимсаларнинг ҳеч иккиланмай харом ишларга тушиб қолаётганини кўрасиз. Албатта улар харомга аралашиб қолган чоғи хижолат чекиб, руҳан қийналадиган кимсалардан кўра ёмонроқ. Бирок иккаласи ҳам хатарда. Бу одамлар иймонлари заифлиги туфайли гуноҳларни енгил деб санайдилар, ўз қилмишларини хатто «мункар» деб ҳам ўйламайдилар. Холбуки, Абдуллоҳ ибн Масъуд розияллоху анху мўмин билан мунофиқнинг ўз гуноҳларига қай муносабатда бўлиши тўғрисида шундай дейдилар: **«Мўмин одам гуноҳларини қулай-қулай деб турган улкан бир тоғдек, ўзини эса шу тоғ остида**

уни босиб колишидан кўркиб ўтирган кишидек тасаввур килади. **Фожир эса гунохларини бурни устига кўнган ва «бундай килса»** (яъни кўли билан уни хайдаса) **яна учиб кетадиган пашшадек кўради». Бухорий ривояти.**

Яхшиликни менсимаслик ва кичкина савоб ишларга бепарво

бўлиш

Абу Журай Хужаймий розияллоху анху сўради: **«Ё Расулуллох биз сахро ахлиданмиз, бизга шундай нарсани ўргатингки, Аллох бизни у билан фойдалангирсин!**

— **Яхшиликдан бирор нарсани хам хакир санамагин, хатто сув сўраган одамнинг идишига челагингдан сув кўйиб беришинг хам, биродаринг билан гаплашсанг унга очик чехра билан туришинг хам (яхшиликдир)...».** Ахмад ривояти.

Яъни сиз кудукдан сув тортиб турган бўлсангиз ва биродарингиз сув олиш учун келса, сиз пакирингиздаги сувни биродарингизникига кўйиб берсангиз, бу ишингиз гарчи сизга кичкина кўринса хам, уни менсимаслик нотўгри. Шунингдек биродарингизни очик юз билан карши олиш хам, одамларга озор берадиган нарсаларни улар йўлидан олиб ташлаш хам яхшиликдир. Эхтимол шу арзимас яхшиликлар гунохларнинг кечирилишига сабаб бўлиб колар. Зеро меҳрибон Парвардигор бандаларининг шундай арзимас амалларини хам эътиборга олади, шу туфайли уларнинг гунохларини кечиради.

«Бир киши кетаётиб йўл устида ётган дарахт шохига кўзи тушди ва ўзига: «Аллохга касамки, мусулмонларга озор бермаслиги учун шуни йўлдан олиб ташлайин!»- деди. Аллох таъоло уни шу иши туфайли жаннатга киргизди». Муслим ривояти.

Яхши амалларни писанд килмайдиган нафсда ёмонлик ва носозлик бўлади. Кичкина яхшиликни менсимасликнинг жазоси росулуллох соллаллоху алайхи ва салламнинг сўзлари далолат килган улкан фазлдан махрум бўлишдир.

«Кимки мусулмонлар йўлидан уларга озор берадиган нарсани олиб ташласа, унинг учун бир яхшилик ёзилади. Кимнинг яхшилиги қабул килинса жаннатга киради». Имом Бухорий "Адаб ал-Муфрад"да ривоят килганлар.

«Муъоз розияллоху анху бир киши билан кетаётиб йўлда ётган бир тошни кўтарди. Шунда ёнидаги киши:

— Нима килмокчисиз?- деб сўради.

— Мен Расулulloх соллalloху алайхи ва салламнинг: «Кимки йўлдаги тошни четга олиб кўйса, унга бир яхшилик ёзилади. Кимники яхшилиги бўлса, жаннатга киради», деганларини эшитганман,- деб жавоб берди Муъоз розияллоху анху». Табароний ривояти, Албоний "Ас-Сахийха" 5/387.

Мусулмонлар муаммоларига бепарво бўлиш

Мусулмонларнинг холига ачинмаслик, уларни кийнаётган муаммоларга безътибор бўлиш, уларга на ёрдам, на садака ва на дуо билан шерик бўлмаслик.

Афсуски, кўп биродарларимиз бугун дунёнинг турли чеккаларида мушрику гайридинлар томонидан чексиз зулм кўраётган диндош биродарлари холига ачинмайдилар. Уларни ҳеч ким безовта килмаса кифоя. Биродарлари кийналиб жон берсалар ҳам майли. Факат ўзларининг тинчлари бузилмаса бўлди. Мўъмин одам бунинг акси бўлади.

«Мўминнинг иймон ахлига нисбатан мисоли бошнинг жасадда тутган ўрни кабидир. Бамисоли жасад бошдаги огрик туфайли кийналганидек, мўмин киши иймон ахли алами билан аламланади». Имом Аҳмад ривояти.

Биродарлар ўртасида бирдамликнинг йўқолиши

«Икки киши Аллох йўлида бир-бирини дўст тутган бўлса, битталаридан бир гуноҳ ўтиб қолиши уларнинг ораларини ажратиб юборади». Имом Бухорий "Адаб ал-Муфрад"да ривоят килганлар.

Ушбу ҳадисда маъсият касофати гоҳида биродарлик ришталарини ҳам узиб юбориши мумкинлигига ишора бор. Гуноҳкор инсон атрофидаги мўмин биродарларининг ўзидан аста секин узоклашиб бораётганини сезади. Албатта бундан ажабланмаса ҳам бўлаверади. Дўстларининг унга бундай муносабатда бўлишига сабаб унинг иймони гуноҳ ишлар натижасида сусайиб кетганлигидир. Аллох таъоло гуноҳкорни бандалар назаридан тушириб юборади. Натижада бу кимсанинг холи хароблашиб, хатто дўстлари орасида ҳам ўз кадрини

йўкотади. Мўмин дўстлари унга юмшоклик, меҳрибонлик килмай кўядилар. Аллох таъоло ҳам уни инсонлардан мудофаа килмайди. Чунки Аллох таъоло факат мўмин бандаларини мудофаа килур.

Ўз дини олдидаги масъулиятни хис этмаслик

Бундай гофил кимса ташкаридан такводор кўрингани билан, аслида дини учун заррача ҳаракат килмайди. Холбуки саҳобаи киромлар исломни қабул қилишлари биланок Ислом даъвати олдидаги масъулиятларини англаб етганлар ва дарҳол Аллох калимаси олий бўлиши йўлида ҳаракатларини бошлаб юборганлар. Масалан Туфайл ибн Амр розияллоху анхуни олиб кўрайлик. У киши исломга кириши билан ўз қавмини Аллох йўлига даъват қилишга аҳд қилди. Улуг саҳобий елкасидаги масъулиятни чуқур англагани боис Расулulloх соллаллоху алайҳи ва салламдан изн олиб, дарҳол қавмини Исломга даъват қилмок учун ўз юртига қайтди.

Бугун кўпчилик мусулмонлар динга амал қила бошлари билан то Аллох йўлига даъват қилиш босқичига етиб боргунларича узок муддат туриб қолмоқдалар.

Пайгамбар соллаллоху алайҳи ва саллам асҳоблари исломга кириш такозо этадиган, қофирларни душман тутиш, улардан безор бўлиш қаби ишларга исломга киришлари билан дарҳол амал қилганлар. Масалан Ямома ахлининг раиси Сумома бин Асол розияллоху анху мусулмонлар кўлига асир тушиб, олиб келиниб, уни масжид устунларидан бирига боғланди. Расулulloх соллаллоху алайҳи ва саллам уни Исломга даъват этдилар. Аллох таъоло Сумоманинг қалбига Ислом нуруни ташлади. У мусулмон бўлди, сўнгра Маккага умра қилиш учун йўл олди. Маккага етиб борғач Қурайш қофирларига қарата: «Расулulloх соллаллоху алайҳи ва саллам изн бермагунларича сизларга Ямомадан бир дона ҳам бугдой етиб қелмайди!»- деб айтди. "Фатхул Борий 8/87"

Сумома розияллоху анхунинг қофирлардан алокани узиб, бундан буён унинг ўлкасидан мушрикларга ҳеч қандай озик-овқат ўтмаслигини эълон қилиши унинг исломга кириши биланок бошланди. Шу билан у ўзида мавжуд имкониятлардан қелиб қикқан ҳолда, қофирларни иқтисодий исқанжага олиш билан ислом ривожи учун салмоқли ҳисса қўшди. Саҳобийнинг қучли иймони ундан шундай қилишни талаб қилган эди.

Мусибатга сабр килолмаслик

Баъзи мусулмонлар бошига бало-кийинчиликлар тушиб, вазият сал огирлашадиган бўлса, чидай олмайдилар. Улар назарида барча нажот йўллари ёпилган кўриниб, вужудларини гам-гусса эгаллаб олади. Бундай инсон каттик кўркувга тушиб ўзини йўқотгани боис иймони заифлашади ва атрофида рўй бераётган воқеаларга тўгри баҳо бера олмай қолади. Чунки унинг калбида сабот ва иймон заифлашади ва оламга собит ва соғлом калб билан қарай олмайди. Агар унинг иймони бакувват бўлганда эди, огир мусибатларни ҳам матонат билан қарши олган ва ўзини ҳеч қандай вазиятда йўқотмаган бўларди.

Калбни қотирувчи тортишувлар

«Қайси бир қавм ҳидоят топганидан кейин яна залолотга кетса, албатта уларга тортишув берилади». Термизий, Ибн Можа ва Аҳмад ривояти.

Ҳеч қандай далилга асосланмаган, бефойда тортишувлар тўгри йўлдан узоклашишга олиб боради. Хозирда қанчадан-қанча мусулмонлар ноҳақ ва ноўрин тортишувлар билан вақтларини ўтказмоқдалар. Улар ҳеч нарса билмасалар ҳам тортишаверадилар. Ваҳоланки улар мана шу қилмишлари билан Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам берган башоратдан қуруқ қолмоқдалар: **«Ўзи ҳақ бўла туриб талашиб-тортишмаган киши учун жаннатнинг ўртасидан бир уйга мен қайилман».** Абу Довуд ривояти.

Дунёга муҳаббат

Заиф қалб эгаси дунёни яхши кўргани боис мол-давлати, обрўси, мансаби ё маскани қаби бирон дунё матоси қўлидан кетса қамга ботади. Бошқаларга насиб этаётган нарса унга бўлмай қолса ўзини маҳрум ва бенасиб ҳис қилади. Агар ўзига насиб этмаган баъзи дунё матоларига бошқа биров эришаётганини кўрса, қаттиқ сикилади. Баъзан эса унга ҳасад қилиб, ўша нарсанинг эгаси қўлидан қетишини орзу қилади. Қолбуки пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам бундай иллатдан огоҳлантириб шундай деганлар: **«Иймон билан ҳасад бир банд қалбида қамланмайди».** Насоий ривояти.

Аллоҳ ва расули сўзидан оддий инсон сўзини муқаддам қўймоқ

Бундай кимса ўзи каби ожиз аклли инсонларнинг сўзларини ушлайди, хаттоки у иймоний хусусиятини ҳам йўқотиб қўяди. У канча гапирса ҳам, гапларида Куръон, суннат ёки салаф олимлари сўзларидан бир огиз ҳам учратмайсиз.

Рохат-фарогатга ортик даражада эътибор бериш

Бундай кимса зеб-зийнатга жуда ўч бўлади. У ташки кўринишини безаш максасида кимматбахо кийимлар сотиб олади, уйини кўркам қилиш учун аслида ҳеч қандай зарурат ва эҳтиёж бўлмаган матоларга моли ва вақтини сарфлайди.

Камбагал биродарларининг каттик мухтожликда ҳаёт кечириётганига ва гоҳида нон-чой каби оддий нарсаларга ҳам пул тополмай қийналаётганига қарамасдан, бундай кимсалар ўз маишатларидан ортмайдилар ва дабдабали ҳаётга гарк бўладилар. Холбуки ҳадиси шарифларда бундай ҳаёт кечиришни мазаммат қилинган ва ундан қайтарилган.

Расулulloх соллаллоху алайҳи ва саллам Муъоз ибн Жабал розияллоху анхуни Яманга жўнатаётганларида унга шундай васият қилдилар: **«Дабдабали ҳаётдан саклангин!»** Яна бир ривоятда: **«Дабдабали ҳаётдан саклангин! Чунки Аллохнинг бандалари дабдабали ҳаёт кечирмайдилар».** Имом Аҳмад ривояти.

Иймоннинг заифлашиш сабаблари

Иймонни сусайтирувчи омиллар жуда кўп. Уларнинг баъзилари юкорида ўтган белгилар билан муштаракдир. Масалан гуноҳ ишларга тушиб қолмоқ, дунё билан машгул бўлмоқ каби. Баъзиларини эса қуйида зикр қилиб ўтамыз.

Иймоний мухитдан узоклашиш

«Иймон келтирган зотлар учун диллари Аллохнинг зикрига ва нозил бўлган Ҳак-Куръонга мойил бўлиш (вақти) келмадими? (Шунингдек улар учун) илгари китоб ато этилган, сўнгра (улар билан пайгамбарлари ўртасидаги муддат узайгач) диллари қотиб қетган кимсалар (яъни яхуд ва насоролар) каби бўлиб қолмаслик вақти келмадими? Улардан (яъни яхуд ва насоролардан) кўплари фосик-итоатсиздирлар!». Ҳадид:16

Ушбу оят иймоний мухитдан узоклашиш иймоннинг заифлашувига олиб боришини таъкидламоқда.

Масалан: Аллох йўлидаги биродарларидан сафар ёки бошка сабабли маълум муддат узоклашган киши биродарлари билан бирга бўлгандаги иймоний мухитни кўмсайди. «Бирлашган ўзар» деганларидек, мўмин ҳам ўзининг иймонли биродарлари билан кўпдир. Хасан Басрий роҳимахуллох айтади: «Биродарларимиз биз учун ахли-оиламиздан ҳам кимматлироқдир. Чунки ахлимиз бизга нукул дунёни эслатади, биродарларимиз эса охиратни».

Исломиий мухитдан айри яшаш инсонни аста-секин жоҳилият одатларига кўниктиради. Оқибатда у Исломдан куфрга, солих амалдан гуноҳ-маъсиятга яқинлашиб боради. Бунга оид хаётий мисолларни кўплаб келтириш мумкин.

Солих пешволардан узоклашиш

Солих, такводор кишининг кўлида таълим оладиган шахс ўзида фойдали илмдан ташкари солих амал ва қувватли иймонни ҳам касб этади. Негаки у устози билан тез-тез кўришиб туриш натижасида, ундан нафакат диний илм, балки ахлоқ ва одоб таълимини ҳам олади. Устозидан узоклашиб колган шогирд одатда ўз калбида салбий тарафга ўзгаришни топади.

Шунинг учун Расулulloх соллаллоху алайхи ва саллам вафот этиб, кабрга кўйилгач саҳобалар: «**калбларимизни танитай колдик**» - деб айтганлар. Ха, улар бирданига ёлғизланиб колгандилар. Чунки уларнинг мураббийи, муаллими ҳамда раҳбари Расулulloх соллаллоху алайхи ва саллам вафот этган эди. Ўша кунларда саҳобалар ахволини васфлаб: «Ёмгирли ва совук кечада очикда колиб кетган кўйларга ўхшаб колгандилар» дейилган. Лекин Расулulloх соллаллоху алайхи ва саллам колдирган кишилар орасида шундай тоғлар бор эдики, уларнинг хар бири халифаликка ярокли эдилар ва улар бир-бирларига ўрнак бўлдилар. Бугун эса хар бир мусулмон солих ва содик етакчига жуда-жуда мухтож.

Шаръий илм ва диний китоблардан узоклашиш

Шундай китоблар борки, улар иймонни янада зиёда килади. Уларни ўқиш кишига ором ва хотиржамлик бағишлайди. Албатта бу масалада аввало Куръони Карим, кейин эса ҳадиси шариф туриши ҳаммага

маълум. Ибнул Коййим, Ибн Ражаб ва бошка буюк олимларнинг ваъз хамда калбни тирилтирадиган услубда акидани баён килган асарлари, иймонни кувватловчи бундай китоблардан узилиб, факат фикрий китоблар, далиллардан холи бўлган масала китоблари ёки лугат, усул китобларини ўқишга шўнгиб кетиш кўпинча дилнинг котишини келтириб чикаради. Биз буни тафсир, хадис китобларидан юз ўгирган шахсларга танбех сифатида келтирдик. Чунки улар диннинг асл манбалари - асосларидан узилиб колган кишилардир.

Масалан сиз имом Бухорий ёки имом Муслимнинг саҳих хадислар тўпламини ўқиётган пайтингизда ўзингизни Расулulloх соллаллоху алайхи ва саллам ва саҳобалар билан бирга яшаётгандай хис қиласиз, уларнинг сийратлари ва ҳаётларидан иймоний атоларни оласиз. Хадисларни ўқиганингиз сари аҳли хадисларни одамлар бежиздан аҳли Расул деб атамаганларига амин бўласиз.

Иймоний китоблардан узоклашишнинг ёмон асоратлари фалсафа, психология, жамиятшунослик каби исломдан узилган ҳолатда шаклланган илмларни ўрганаётган кимсаларда хамда фантастик, ишқий қиссаларни ўқишга қизикадиган, газета ва журналлардаги бефойда, кераксиз хабарлар кетидан қувиб юрадиган кишиларда яққол кўриниб туради.

Маъсият давраларида катнашиш

Мусулмон кишининг маъсият билан тўлиб тошган давраларда катнашиши иймонни заифлашиш омилларидандар. Бундай давраларда бир инсон қилган гуноҳлари билан фахрланса, бошқаси қуй ва қўшиқларни хиргойи қилиб ўтиради. Бири сигарет чекса, яна бири беҳаё журнални варақлаб ўтиради, бошқаси эса бировларни масхаралаш ва ҳақорат қилиш билан машғул бўлади. Бу давралардаги бекорчи олди-кочди гаплар, гийбатлар ҳақида гапирмаса ҳам бўлади.

Бугун одамларнинг аксар йигилишлари ва идора (офис)ларида факат дунё ташвишлари зикр этилмокда. Тижорат, мол-дунё, ишдаги муаммолар, нархлар ўйнаши тўғрисидаги гаплар кўпчилик одамларнинг диққат эътиборини эгаллаган.

Уйлар ҳақида гапирмай қўяверинг, у ерда бўлаётган мункари ишлардан мусулмоннинг пешонаси тиришади ва юраги сикилади. Бир ёқда жинни-гинни қўшиқлар, бошка томонда беҳаё филмлар, номахрамлар билан аралашиш каби маъсиятлар билан тўлиб тошган.

Бундай шароитда калб Аллох зикридан узоклашади ва албатта тош котади.

Дунёга кул бўлиш

«Динорнинг кули, дирхамнинг кули халок бўлсин...». Бухорий ривояти.

«Кишининг бир отлик ўзи билан сафарга олиши мумкин бўлган микдордаги матоси бўлса, дунё хаёти учун шунинг ўзи унга кифоя килади». Табароний ривояти.

Одамлар факат тижорат, фойда, манфаат кетидан чопадиган бўлишди. Бу эса Расулulloх соллаллоху алайхи ва саллам сўзларининг исботидир: «Агар одам фарзандига бир водий мол-дунё берилса, яна шунча берилишини хохлаб қолади. Агар иккинчи водийни ҳам берилса, учинчисини ҳам истаган бўларди. Одамнинг корнини факат тупрок тўлдиради. Аммо ким тавба килса, Аллох унинг тавбасини қабул килади». Бухорий, Муслим, Ахмад ривояти.

Мол-дунё ва оила ташвишларидан ортмаслик

«Билингизки мол-дунёларингиз ва бола чакаларингиз факатгина бир фитна-алдовдир холос». Анфол: 28

«Одамларга аёллар, болалар, туганмас олтин-кумуш бойликлар, (киммат) баҳоли отлар, чорва ва экин-тикинлар каби истак-хохишларга кўнгил кўйиш чиройли килинди. Холбуки бу нарсалар хаёти дунёнинг ўткинчи нарсаларидир. Аллохнинг хузурида эса энг гўзал кайтадиган жой - жаннат бордир». Оли Имрон: 14

Яъни, бу нарсаларни — энг аввалида хотин, бола-чакани — яхши кўриш агар Аллох ва расулининг тоатидан ҳам мўминга суюмлироқ бўлса, уни дин учун кайгуришдан чалгитса, бундай мухаббат мазаммат этилади. Аммо буларни яхши кўриш Аллохнинг тоатига ёрдам берса, бунинг зиёни йўқдир, балки мактовли амалдир.

«Менга бу дунёдан аёллар ва хушбўйлик суюмли килинди, кўзимнинг кувончи эса намозда килинди». Ахмад ривояти.

Аксарият одамлар оиласи, бола-чакасини деб харомга ҳам кўл уради, Аллохнинг тоатидан ҳам узоклашади.

«Фарзанд гам, кўрқоклик, жохиллик ва бахиллик сабабчисидир». Табароний ривояти.

Хадисдаги **«Бахиллик сабабчисидир»** деган ибора куйидаги маънони англатади: Агар инсон Аллох йўлида инфок (эхсон) килишни ният килса, шайтон унга болаларини эслатади. Кейин у «ўзгалардан кўра фарзандларим бу молга хаклирок, буни уларга колдираман, чунки у мендан кейин фарзандларимга керак бўлади»- дейди ва Аллох йўлида хайр-эхсон килишдан бахиллик килади. **«Кўроклик сабабчисидир»** ибораси эса шуни англатади: Инсон Аллох йўлида жиходга чиқишни ният килса, шайтон унга яна фарзандлари тарафидан келади ва: «агар урушда ўлиб кетсанг, болаларинг етим, каровсиз қолади» деб васваса килади. Оқибатда у жиходдан ҳам кайтади. **«Жохиллик сабабчисидир»** иборасининг маъноси: Ота нукул болалари гамида юриб, илм ўрганишга, китоблар ўқишга ва илм мажлисларида катнашишга вақт топмайди. **«Гам сабабчисидир»** дейилишига сабаб: Фарзанд бетоб бўлса, унинг ота-онаси бундан гамга ботади, бола отаси кодир бўлмаган нарсани талаб килса, ота бундан эзилади, улгайганидан сўнг итоатсиз бўлса, ота-она сикилиши ва гам-аламининг чеки бўлмайди.

Албатта, биз оила куриш ва зурриёт орттиришдан кайтармокчи эмасмиз. Мақсадимиз фақат шундан иборатки - биродарларимиз оила ва бола-чака ташвишидан ортмай қолиб, дин гамини унутиб кўймасинлар.

Мол-дунё фитнаси хақида пайгамбар соллаллоху алайхи ва саллам шундай дедилар: **«Хар бир умматда (уни тоатдан чалгитадиган) бир фитна бўлади. Умматимнинг фитнаси мол-дунёдир»**. Термизий ривояти.

«Бир пода қўй ичига қўйиб юборилган икки оч бўрининг шу подага келтирадиган зиёнидан кўра мол-дунё ва шарафга ўч бўлишнинг киши динига келтирадиган зарари каттарокдир». Термизий ривояти.

Шунинг учун Пайгамбаримиз соллаллоху алайхи ва саллам Аллох зикридан машгул қиладиган даражада ризк талабида елиб-югуришдан кайтардилар ва оз нарсага каноат қилишга ундадилар:

«Мол жамлашдан сизга кифоя қиладигани бир хизматкор билан Аллох йўлида минадиган битта уловдир». Аҳмад ривояти.

Яъни мол тўплашга кизикманг. Чунки қўл остингизда биргина хизматкор ва сиз Аллох йўлида жиход қилиш учун минишга керак бўладиган бир дона улов бўлса шунинг ўзи етарли бўлади.

Расулulloх соллаллоху алайхи ва саллам мол-дунё тўплашга ружу кўйганларни огохлантириб: **«Мол-дунё тўпловчиларга вайл (халокат) бўлсин, молни ўнгу-сўлига, олдию-оркасига мана бундай кил (иб таркат)адиганлар бундай мустасно»** - дедилар.

Орзу-хавасга берилиш

«Уларни кўяверинг, (майли) еб-ичиб, фойдаланиб колсинлар ва орзу-хавасларига машгул бўлаверсинлар. Бас, яқинда (бу килмишларининг оқибати нима бўлишини) билиб олурлар». Хижр:3.

Алий розияллоху анху айтганлар: «Мен сизларнинг хавои нафсга эргашиб орзу-хавасга берилишингиздан кўркаман. Зеро, хавои нафсга эргашиш кишини ҳақдан тўсади, орзу-хавасга берилиш эса охиратни унуттиради».

Салафлардан ворид бўлганки: «Тўрт нарса бахтсизлик аломатидир: кўзнинг куриб қолиши (яъни йигламаслик), дилнинг қотиши, орзу-хавасга берилиш ва дунёга тўймаслик».

Орзу-хавасга берилиш кишини тоат-ибодат қилишдан эринтиради, гуноҳларидан тавба қилишни пайсалга солади, дунёга рағбат уйғотади, охиратни унуттиради ва қалбни тош қотиради. Чунки қалб юмшоқлиги ва мусаффолиги ўлимни, қабрни, савоб ва азобни ҳамда Қиёмат даҳшатларини ёдга олиш билан бўлади.

Ким орзу-хавасга берилмаса, гами ҳам камрок бўлади, қалби ҳам ёришади. Ўлимни ёдига оладиган инсон тоат-ибодат йўлида кўпроқ ҳаракат қилади.

Мубоҳ ишларда ҳаддан ошиш

Ҳаддан ошиқ кўп еб-ичиш, кўп ухлаш ёки аксинча, тунларни ухламасдан бекорчи гаплар билан ўтказиш қалбни қотирадиган амаллардандир.

Кўп ейиш зехнни пасайтиради, баданни Аллоҳга итоат қилишдан танбаллаштириб кўяди ва инсондаги шайтон юрадиган йўлларни озукалайди. Ким кўп еса, шунга яраша кўп ичади ҳам. Натижада кўп ухлайди ва катта-катта савоблардан курук қолади.

Кўп гапириш қалбни қотиради, одамлар билан ҳаддан ортик кўп аралашиш нафсни ҳисоб-қитоб қилишдан тўсади.

Расулulloх соллаллоху алайхи ва саллам марахамат килганларки: **«Кулгуни кўпайтирманглар, чунки кўп кулиш калбни ўлдиради»**. Ибн Можа ривояти.

Шунингдек вақтни исроф қилиш Куръон қайтариқлари ҳам, иймон насихатлари ҳам фойда бермайдиган каттик дилни вужудга келтиради.

Бу хусусда яна кўп гапириш мумкин. Бирок динига гаюр-куюнувчи ўқувчиларимиз учун шу мисолларнинг ўзи ҳам етарли бўлади деган умиддамиз. Зеро оқил кишига биргина ишоранинг ўзи ҳам кифоя.

Аллох таъолодан калбларимизни поклашини, бизни нафсларимиз ёмонлигидан саклашини сўраймиз.

Иймон заифлигини муолажа этиш

«Шубҳасиз, иймон ҳар бирингиз калбида худди кийим эскиргани каби эскиради. Аллохдан калбларингизда иймонни янгилаб туришини сўранглар». Хоким ва Табароний ривояти.

Демак, кийим эскириб йиртилгани каби калбдаги иймон ҳам эскириши мумкин экан. Мўминнинг калбини баъзан маъсият булутлари коплаб олиб, зулматга чўмади. Пайгамбаримиз соллаллоху алайхи ва саллам бизга ушбу ҳолатни куйидаги ҳадисда чиройли тасвирлаб берганлар: **«Гоҳида ой нуруни тўсиб қоладиган булут бўлгани каби ҳар бир калбнинг ўз булути бўлади. Ой ёритиб турганда баъзан уни булут тўсиб қолади-да, унинг нури сусаяди. Булут аригач эса ой яна ёрита бошлайди»**. Абу Нуъайм ривояти.

Дарҳақиқат, осмонда булутлар сузиб юриб, гоҳида ойнинг нуруни тўсиб қолади. Бир муддатдан сўнг улар таркайдида, яна оламни ёритиш учун ойнинг нури қайтади. Худди шундай, мўмин калбини ҳам гоҳида гуноҳ-маъсиятлар булути коплаб, унинг нуруни тўсиб кўяди. Натижада бу кимса зулмат ва ёлғизликда қолади. Қачон у Аллох таъолодан ёрдам сўраб, иймонини кучайтиришга ҳаракат қилсагина, халиги «булутлар» таркалиб, унинг калби яна аввалгидек нур соча бошлайди.

Иймон заифлашуви муаммосини тўғри англаш ва бинобарин, бу иллат муолажасини топишдаги муҳим асослардан бири иймоннинг гоҳида зиёдалашиб, гоҳо эса қамайиб туришини билишдир.

Бу эътикод аҳли сунна вал жамоа ақидасидаги муҳим бир нукта ҳисобланади. Зеро, аҳли сунна вал жамоа таърифида «Иймон - тил билан талаффуз этилиши, калбда эътикод қилиниши, аъзолар билан

амал килиниши лозим бўлган, тоат-ибодатлар билан зиёдалашиб, маъсиятлар туфайли камаядиган нарсадир».

Дархакикат, Куръони Карим ҳам, сахиҳ суннат ҳам шунга далолат килади.

«Кани, бу сура кайси бирларингизнинг иймонини зиёда килди?». Тавба: 124

«(Аллох таъоло мўминларнинг) иймон-ишончлари устига янада иймонлари зиёда бўлиши учун сакинат-ором туширган Зотдир...». Фатх: 4.

«Кай бирингиз мункар ишни кўрса, уни кўли билан ўзгартирсин, агар бунга кодир бўлмаса тили билан, буни ҳам удалай олмаса локал калби билан ўзгартирсин. Бу (мункарни факат калбда ўзгартириш) иймоннинг ўта заиф кўринишидир». Бухорий ривояти.

Тоат-ибодатлар иймоннинг кучайишига, маъсиятлар эса унинг сусайишига таъсир ўтказишининг исботи тажрибада кўплаб маротаба мушохада этилган маълум нарсадир. Масалан бир киши аввал бозорга кириб, у ерда хижобсиз-очик аёлларга кўзи тушади, бозорчиларнинг бакир-чакирларини, алдовларини, кўп бемаъни ва беҳуда гапларни эшитади. Сўнгра у ердан чикиб - дейлик - кабиристонга боради, унинг ичида аста юриб ўйланади, ўтган аждодларини хотирлайди, яна бир бор ўлимнинг ҳақлигини ёдга олади, охиратни эслайди, натижада калби ҳам юмшайди. Бу кимса иккала холат орасидаги фаркни равшан хис этади. Ха, калб тезлик билан ўзгариб туради.

Бу мавзу янада тушунарлироқ бўлиши учун куйида салаф олимларидан бирининг гапларини келтирамиз:

«Банданинг вақти-вақти билан ўз иймонини янгилаб туриши унинг билимлилиги аломатидир. Иймони кўпаётгани ё камайиб бораётганини хис этиши ҳам унинг билимдон эканлиги аломатидир. Шайтон унга кай тарафдан васваса килаётганини билиб туриши ҳам унинг билимдонлигидандир».

Агар иймон сусайиши фарзларни тарк этиш ёки харомга кўл уриш даражасигача давом этса, бу холат албатта жуда хатарлидир. Бундай инсон мазамматга лойикдир. У тезда Аллохга тавба килиши ва ўзини даволашга киришиши зарур бўлади.

Аммо иймон сусайиши фарзларни тарк килишга ёки харом ишга кўл уришга олиб бормаса, балки факат баъзи мустахаб ишларни

колдиришдангина иборат бўлса, бундай инсонга иймони яна ўз фаоллигига, ибодатдаги кувватига кайтгунича ўз нафсини бошқариб, тўғри йўлга солиш лозим бўлади. Буни Пайгамбар соллаллоху алайхи ва салламнинг ушбу гапларидан истифода қилинса ҳам бўлади:

«Хар бир ишнинг кизгин пайти бўлади, шунингдек хар бир кизгинликнинг сусайиши ҳам бўлади, кимнинг сусайиши суннатимга мувофик бўлса зафарга эришади, кимнинг сусайиши ундан бошқага бўлса халок бўлади». Ахмад ва Баззор ривояти.

Иймон заифлашувини муолажа этиш хақида гап бошладан олдин бир мулохазани баён этиб ўтиш мақсадга мувофик бўлади. Гап шундаки, калби котиб бораётганини сезаётганларнинг аксарияти ташки даволарни излайдилар, даволашда ўзгаларга суянишни хошлайдилар, холбуки агар жиддий ҳаракат қилсалар ўзларини ўзлари ҳам даволашлари мумкин. Иймони сусайган кишининг ўзини ўзи даволаши аслида энг тўғри муолажа услуби бўлса ҳам ажабмас, негаки иймон банда билан Парвардигори ўртасидаги алоқадир.

Биз куйида бир канча шаръий воситаларни зикр этиб ўтамиз-ки, Аллох таъолога суянган ҳамда нафсини курашдан аямаган холда шу услубларни қўллаган мусулмон ўз иймонидаги заифлашувни муолажа этиб, калбидаги каттикликни кетказиши мумкин бўлади.

Куръони Карим маъноларини тадаббур қилмок

Аллох таъоло Ўз китобини ҳамма нарсани баён қиладиган ва истаган бандасини хидоят сари бошлайдиган нур этиб нозил қилган. Унинг заминида касал калблар учун шифо ҳамда фаол ва амалий муолажа борлигида ҳеч қандай шубҳа йўқ.

«Биз мўминлар учун шифо ва раҳмат бўлган Куръон оятларини нозил қилурмиз». Исро: 82

Муолажа йўлига келсак, у Куръон оятлари хақида ўйланиб тадаббур қилишдир. Расулulloх соллаллоху алайхи ва саллам Куръони Каримни тадаббур қилардилар, баъзи оятларни таҳажжуд намозларида такрор-такрор ўқирдилар, хатто бир кеча намоз ўқийётганларида бир оятни тонг отгунча такрорлаб чиқдилар. Бу куйидаги ояти қарима эди:

«Агар уларни азобласанг, улар сенинг (ожиз) бандаларинг. Агар уларни мағфират қилсанг, албатта сен ўзинг Азиз ва Ҳаким зотсан!». Моида: 118.

Пайгамбар соллаллоху алайхи ва саллам Куръонни тадаббур билан тиловат килардилар.

Утора билан Абайдуллох ибн Умайр Оиша онамиз хузурига кирдилар ва у кишидан:

— Расулуллох соллаллоху алайхи ва салламдан сиз кўрган энг ажабланарли нарса хакида гапириб беринг,- деб илтимос килдилар.

Шунда Оиша онамиз йигладилар ва дедилар:

— Бир кеча намоз ўқиш учун турдилар ва: «Эй Оиша мени холи кўйинг, Парвардигоримга ибодат килай»,- деб айтдилар. Мен: «Аллохга касамки мен сизга якин бўлишни суяман ва сизни нима хурсанд килса, мен хам ўшани яхши кўраман»,- дедим. Сўнгра у киши туриб тахорат олиб келдилар-да, намоз ўқий бошладилар. У киши йиглайвердилар, хатто этаклари хўл бўлиб кетди. Сўнг яна йигладилар ва йиглайвердилар хатто ерни хам хўл килдилар. Билол розияллоху анху Расулуллохни намозга чакиргани келган эди, у зотни йиглаётган холда кўриб: «Ё Расулуллох соллаллоху алайхи ва саллам, йиглаяпсизми? Ахир Аллох таъоло сизнинг ўтган ва кейинги гунохларингизни барини магфират килган-ку?!»- дедилар. Шунда Расулуллох соллаллоху алайхи ва саллам айтдилар: «Шукр килувчи банда бўлмайинми?! Менга бу кеча бир неча оятлар нозил бўлдики, уларни ўқиб, тафаккур килмаган кимсаларга вайл бўлсин:

«Осмонлар ва ернинг яралишида хамда кеча ва кундузнинг алмашилиб туришида ақл эгалари учун (бир Яратгувчи ва Бошкариб тургувчи Зот мавжуд эканлигига) оят-аломатлар бордир. Улар турганда хам, ўтирганда хам, ётганда хам Аллохни эслайдилар хамда осмонлар ва Ернинг яралиши хакида тафаккур килиб (дейдилар) "Парвардигоро, бу (борлик)ни беҳуда яратганинг йўк!»». Оли Имрон: 190, 191

Албатта бу хадис мазкур оятларни тадаббур килиш вожиблигига далолат килади.

Куръони Каримда тавхид, гўзал ваъдалар, дахшатли ваъийдлар, шаръий ахкомлар, кимсалар, одоб ва ахлоқларнинг зикри бор, уларнинг калбларга таъсири турличадир. Шунингдек баъзи суралар калбда бошкаларидан кўра кўпроқ кўркув уйготади. Бунга Пайгамбаримиз соллаллоху алайхи ва салламнинг ушбу сўзлари яққол далилдир: «Худ

ва унинг шериклари каримасимдан туриб сочларимни окартириб юборди» (Албоний, "Силсилатус- Сахийха" 2/679) Бошка бир ривоятда: **"Худ, Вокеа, Вал-мурсалот, Амма ятасоа'алун ва Изаш-шамсу куввират суралари»**. – дейилган. Термизий ривояти.

Ушбу суралар Иймон хакикатлари ва Расулуллох соллаллоху алайхи ва саллам калбларини ўз огирлиги билан тўлдирган улкан масъулиятларни ўз ичига олганлиги туфайли Расулуллох соллаллоху алайхи ва салламнинг сочларини окартирган. Чунки калбга тушган огирликнинг аломати соч-соколда ҳам намоён бўлади.

«Бас, (эй Мухаммад алайхис-салом) сиз ва сиз билан бирга тавба килган зотлар ўзингизга буюрилгани янглиг тўгри йўлда бўлингиз!». Худ: 112.

Асхоби киромлар хам Куръони Каримни тадаббур ила тиловат килар, унинг мазмунидан каттик таъсирланар эдилар. Абу Бакр розияллоху анху гамгин, кўнгли бўш инсон эдилар. Агар одамларга имом бўлсалар ва Аллохнинг каломини ўқисалар йигидан ўзларини тийиб туrolмас эдилар. Умар розияллоху анху эса ушбу оятни тиловат килиш таъсирдан бетоб бўлиб колганлар:

«Парвардигорингизнинг азоби шак-шубҳасиз, вокеъ бўлгувчидир. Унинг учун бирон даф килгувчи — тўсик йўқдир». Ват-Тур: 7,8.

Яъкуб соллаллоху алайхи ва саллам хакидаги: **«Мен гаму ташвишларимдан Ёлгиз Аллохгагина шикоят килиб (йигламокдаман)...»**. Юсуф: 86 деган оятни ўқиганларида Умар розияллоху анхунинг хўнграшлари сафларнинг ортидан хам эшитилган.

Усмон розияллоху анху айтганлар: **«Агар калбларимиз пок бўлганда эди, Аллохнинг каломидан сира тўймаган бўларди»**. Ул зот кони Куръонининг устига тўкилиб, мазлум холда ўлдирилди. Сахобалар хаётидан бу каби холатларни кўплаб келтириш мумкин.

Айюб Сихтиёний: **«Саид ибн Жубайрни (тобеинлардан) намозда «Ва (Барчангиз) Аллохга кайтариладиган Кундан кўркингиз! Сўнгра хар бир жонга килган амали учун тўла жазо берилади ва хеч кимга зулм килинмайди»**. Бакара: 281-оятини йигирма мартадан ортик кайта ўқиганини эшитдим»,- деб айтган. Бу энг охири нозил бўлган оят эди.

Иброхим ибн Башшор айтади: «Али ибн Фузайл Куръони Каримни тиловат килаётиб: «(Эй Мухаммад алайхис-салом) уларни дўзах устида тургазиб кўйилган пайтларида: **«Эй, кани эди биз (дунёга) кайтарилсак»** деганларини кўрсангиз эди», Анъом: 27 деган ўринга келганда жон берган. Мен хам у кишининг жанозасида катнашганлардан бириман».

«Улар йиглаган холларида юзлари билан йикилурлар ва (Куръон) уларнинг хокисорликларини зиёда килур». Исро: 109.

Бир киши шу оятни ўқигач тиловат саждасини килди, сўнгра ўзини койиган холда: «Бу сажда ояти, йиги кани?» деб зорланди.

Куръони Каримда келтирилган мисоллар хакида ўйланиш, уларни тадаббур килиш иймонни зиёда килади. Аллох таъоло бежиз Куръонни тадаббур килишга чакирмаган:

«Аллох одамлар ибрат олишлари учун мисолларни келтиради». Иброхим: 25.

«Биз бу мисолларни одамлар учун, шояд улар тафаккур килсалар, деб келтирмоқдамиз». Хашр: 21.

Салафлардан бири Куръондаги бир мисол хакида тафаккур килди. Аммо маъно унга равшан бўлавермагач йиглай бошлади. У кишидан: «Нега йигляпсиз?»,- деб сўралганда, шундай жавоб берди: «Аллох таъоло айтадики: **«Ушбу мисолларни биз одамлар (ибрат олсин) учун айтурмиз. Лекин уларни факат илм эгаларигина англай олурлар».** Анкабут: 43. Мен эса мисолни англай олмадим, демак мен олим эмас эканман. Мен ўзимдаги илм зое бўлганига йигляпман».

Дархакикат, Аллох таъоло бизлар учун Куръони Каримда кўплаб нарсаларни зарбул масал килган. Ўт ёккан кишининг мисоли,¹ факат овоз ва чакирикнигина эшитадиган хайвонларга кичкираётган кишининг мисоли,² еттита бошокни ундириб чиқарган доннинг мисоли,³ тилини осилтириб акиллайдиган итнинг мисоли,⁴ устига китоблар ортилган эшакнинг мисоли,⁵ пашша,⁶ ўргимчак мисоли,⁷ кўр

¹ «Бакара»- 17.

² «Бакара»- 171.

³ «Бакара»- 261.

⁴ «Аъроф»- 176.

⁵ «Жумъа»- 5.

⁶ «Хаж»- 73.

⁷ «Анкабут»- 41.

ва кар бўлган киши билан эшитувчи ва кўрувчи инсон мисоли,¹ шамол уни каттик учирган кулнинг мисоли,² пок дарахт билан нопок дарахт мисоли,³ осмондан тушаётган сувнинг мисоли,⁴ устида чирोगи бўлган токча мисоли,⁵ ҳеч нарсага кодир бўла олмайдиган кул мисоли,⁶ устида устида талашгувчи шериклари бўлган кул⁷ ва бошка мисоллар. Биз ушбу мисоллар ўрнини бу ерда келтириб ўтишимиздан мақсад мухтарам ўқувчилар шу оятларга бемалол ўзлари мурожаат қилсинлар ва уларга алоҳида эътибор берсинлар.

Ибн Қаййим калби каттиклашиб қолган мусулмонга ўзини Куръон билан даволаши учун нима қилиши лозим бўлишини қуйидаги сатрларда мўжазгина баён этган:

«Бунинг учун икки муҳим нарсани уйдлаш керак:

Биринчидан, калбингизни дунё ватанидан кўчириб, охират ватанига жойлаштиришга уринишингиз лозим.

Сўнгра бутун калбингиз билан Куръон оятларини тадаббур қилиб, мазмунини теран англашга, уларда ирода этилаётган маъноларни тушуниб етишга, уларнинг нозил бўлиши сабабларини билишга, ҳар бир оятдан ўз улушингизни олиб калбингиз дардига малҳам қилишга интилишингиз даркор. Шундагина калбингиз Аллоҳ изни билан шифо топура...».

Аллоҳ таъоло буюқлигини ҳис этиш, У зотнинг исму сифатларини таниш, улар ҳақида ўйлаиб, маъноларини тушуниш

Ана шундагина бу туйгулар мўмин калбига чуқур ўрнашади ва амал оламида ҳам ўз исботини топиш учун унинг танасига - аъзоларига кўчиб ўтади.

Зеро калб тана аъзоларини бошқарувчи саркарда ва хожа бўлса, барча аъзолар унинг итоатгўй аскарлари ўрнидадир. Шунинг учун ҳам

¹ «Худ»- 24.

² «Иброҳим»- 18.

³ «Иброҳим»- 24,26.

⁴ «Юнус»- 24.

⁵ «Нур»- 35.

⁶ «Нахл»- 75.

⁷ «Зумар»- 29.

калб тузалса, колган аъзолар хам тузалади, агар у бузук бўлса, аъзолар хам бузулади.

Аллох таъолонинг буюклиги хакида Куръон ва суннатнинг жуда кўп ўринларида баён килинган. Шу ҳақдаги оят-ҳадисларни фикр-мулоҳаза қилган мусулмоннинг калби титраб ларзага келади, Улуг Яратувчисига тавозе килади. Аъзолари хам барча нарсани эшитиб ва билиб турувчи Зотга бўйсунди, бутун мавжудот Парвардигорига янада кўпроқ таъзим бажо келтиради.

Бу ҳолат Аллох таъолони исму сифатлари билан таниган, улар хакида тафаккур қилган одам калбидагина юзага келади. Зеро Аллох Буюк, барча нарсани Кўриб ва Кузатиб турувчи, Бўйсиндиргувчи, Кибриё Эгаси, Кучли, Голиб, Улуг ва Юксак Зотдир. У Мангу Барҳаёт, инсу жинлар эса фонийдир. У бандалари устидан хамиша голиб, момақалдирик хам У Зотга хамду сано билан тасбех айтади, фаришталар хам Яратгандан кўрканлари холда Уни поклаб тасбех айтурлар. У Кудратли, Интиком Олгувчидир. Уни на мудрок ва на уйку олади. Кайюм, барча нарсани билиб тургувчи, кўзларнинг хиёнаткорона нигоҳларини-. Калблар яширган нарсаларнида билади.

Аллох таъоло Ўзининг илмини шундай сифатлаган: **«Гайб очкичлари Унинг хузуридадирким, уларни Ёлғиз Ўзигина билур. У куруклик ва денгиздаги бор нарсаларни билур. Бирон барг (шоҳидан узилиб) тушмас, магар У билур. Ер тубларидаги хар бир дон, бор хўлу курук нарса, албатта Очик Китобда (яъни, Лавхул-Махфузда) мавжуддир»**. Анъом: 59.

Бошка бир оятда эса буюклиги хакида шундай дейди: **«Улар Аллохни тўғри таний олмадилар! Бутун ер Киёмат кунида унинг кабзаси — чангалидадир. Осмонлар эса унинг ўнг кўлига йигилгандир»**. Зумар: 67.

Расулulloх соллalloху алайхи ва саллам хам айтганлар: **«Киёмат куни Аллох Ерни ўз чангалига олиб, осмонларни ўнг кўлига жамлайди, сўнгра «Подшоҳ Менман! кани Ер подшоҳлари?»- деб айтади»**. Бухорий ривояти.

Мусо соллalloху алайхи ва саллам Парвардигори Оламини кўришни истаганда содир бўлган воқеа тўғрисида Куръони Каримда келган киссани фикр-мулоҳаза қилиб кўрсангиз, кўнгил бўшашиб, калб ларзага келади:

«Мусо: «Парвардигорим, менга (жамолингни) кўрсатгин, Сенга бир карай», деди. (Аллох) айтди: «Сен мени (бу дунёда) харгиз кўролмайсан. Аммо мана бу токка бок. (Мен унга кўринурман). Бас, агар у (Мен кўринганимда) ўрнашган жойида тура олса, сен хам Мени кўражаксан!». Качонки, Парвардигори у токка кўринган эди, уни майда-майда килиб ташлади ва (бу холни кўрган) Мусо хушсиз холда йикилди...». Аъроф: 143.

Хадисда бу оятни шундай тафсир этилади:

«Расулulloх соллalloху алайхи ва саллам бу оятни ўкиб, кўллари мана бундай килдилар, яъни бош бармоклари учини жимжилокларининг биринчи бўғимига кўйдилар ва «Бас, тог ерга кириб кетди» дедилар». Яъни, атиги шунчагина кўринган эди, тог ер тагига кириб йўк бўлиб кетди. Термизий ва Ахмад ривояти.

Расулulloх соллalloху алайхи ва саллам хабар берганларидек: «Аллохнинг хижоби (бандалар Аллохни кўришларидан тўсиб турадиган пардаси) нурдир. Агар уни очадиган бўлса, Юзининг нури Унинг кўзи етиб борган барча махлуқотларни куйдириб юборади». Муслим ривояти.

«Агар Аллох осмонда бир ишни хукм килса фаришталар Аллох амрига бўйсунганча канотларини кокадилар. Унинг сўзлари фаришталарга бамисоли тош устидаги занжир товушидек эшитилади. Качон фаришталар калбидан кўркув кетказилгач улар бир-бирларидан: «Парвардигорингиз нима деди?» - деб сўрашади. Улар сўраганга: «хакни сўзлади, холбуки у Зот Олий ва Буюкдир»,- деб жавоб киладилар». Бухорий ривояти.

Айни мавзудаги оят ва хадислар жуда хам кўп бўлиб, юкоридаги матнлар факат мисол тарикасида келтириб ўтилди, холос. Биз мухтарам ўқувчиларни ана шу ва бошка мисоллар хакида фикр юритмокка ва Парвардигорнинг Буюклигини калбларида хис этмокка чакирмокчи эдик. Зеро, бу иймон заифлашувини муолажа этишдаги энг фойдали даволардандир.

Ибнул Каййим рохимахуллох Аллох таъолонинг накадар буюклигини куйидаги чиройли сўзлар билан васфлайди:

«Аллох барча оламлар ишини бошкаради, буюради ва кайтаради, яратади ва ризк беради, ўлдиради ва тирилтиради, азиз этади ва хор килади, кеча ва кундузни алмаштириб туради, одамларни галма-галдан бир-бирлари устидан голиб этади, давлатларни хам бирини кетказиб,

ўрнига бошқасини келтириб алмаштириб туради, унинг буйруги, султони еру осмонда, сувда-ю курукликда нуфузlidir, барча нарсани ўз илми билан ихота килиб олган, коинотдаги хар бир нарсани хисоб-китоб килиб кўйгандир. У зот барча овозларни эшитади, бу овозлар Унга аралашиб хам, номаълум қолиб хам кетмайди. Балки бандаларнинг хар хил тилда сўзлашларига ва хожатларининг хам турлича бўлишига карамасдан барчаларининг нидоларини эшитиб туради. Унинг бандалардан бирини эшитиши бошқасини эшитишдан машгул қилмайди. Ундан бандалари сўраётган нарсаларнинг кўплиги Уни адаштириб юбормайди, каттик туриб сўровчи хожатмандларнинг талаблари Уни қийнаб қўймайди. Унинг кўзи барча нарсаларни ихота килиб туради, У коронгу тунда кора тош устидаги кора чумолининг ўрмалаб юришини хам кўради. Гайблар Унинг учун очикдир, сирлар эса ошкордир.. ».

«Осмонлар ва Ердаги (барча) жонзот (Унга мухтождир ва бор тилак-максадларини Ёлгиз) Ундан сўрар. У зот хар қуни иш-амалдадир». Ар-Рохман: 29.

У зот гунохларни мағфират қилади, гам-гуссаларни кетказади, кулфатни аритади, ахволларни ўнглайди, камбагални бойитади, адашганни хидоят қилади, не қиларини билмай хайрон қолганни тўғри йўлга йўллайди, қайгули кишига ёрдам беради, очни тўйдиради, ялонгочни қийдиради, касалга шифо беради, балоланган бандасидан балони аритади, тавба қилувчининг тавбасини қабул қилади, яхшилик қилган қимсани муқофатлайди, мазлумга ёрдам беради, зўравондан ўч олади, айбларни беркитади, кўрқинчли аритади, истаган бандаларининг даражасини кўтариб, яна бошқалариникини пасайтиради... Агар еру осмон ахли - инсонлару жинлар бошидан охиргисигача барчалари бирдек ўта такводор бўлсалар хам, бу билан Аллохнинг мулкида бирор нарса қўпайиб қолмайди. Шунингдек, агар еру осмон ахли - инсонлару жинлар бошидан охиргисигача барчалари бирдек ўта фожир бўлсалар хам, бу билан Аллохнинг мулкида бирор нарса қамайиб қолмайди. Агар еру осмон ахли - инсонлару жинлар, тириклару ўликлар, хўлу курук, барча-барчаси бир майдонга чиқиб, Ундан хохлаган нарсаларини сўрасалар ва улардан хар бирига сўраган нарсасини беради, бу Унинг мулкидан зарра мисқоличалик хам қамайтирмайди... У Энг Аввал Зотдирки, ундан аввал бирор нарса бўлмаган ва У Энг Охир Зотдирки, ундан кейин бирор нарса бўлмайди.

У Зоҳир Зотдирки ундан баландроқда бирор нарса йўқ ва У Ботин Зотдирки, ундан яқинроқда бирор нарса йўқ.

У маъбудларнинг энг ҳақлиси, шукр қилинганларнинг энг авлоси, подшоҳларнинг энг раҳмлиси ва сўралганларнинг энг саховатлисидир... У зот шериги бўлмаган подшоҳдир, тенги бўлмаган Ёлғиз Зотдир. У ҳеч кимга мухтож бўлмайдиган, фарзанди ҳам йўқ Олий Зотдир. Унинг мисли йўқ, Унинг юзидан (зотидан) бошқа барча нарса ҳалок бўлгувчи ва унинг мулкидан бошқа бутун борлик зоилдир. У зотга итоат қилган банда фақат Унинг изни билангина итоат қилган бўлади, Унга осий бўлган Унинг илми билангина осийлик қилади. Унга итоат қилганларнинг амалларини зое қилмайди, балки зиёда қилиб мукофатлайди. Унга осийлик қилинса гуноҳларни мағфират қилади. Унинг ҳар бир азоби адолатдир, Унинг ҳар бир неъматиди фазлу марҳаматдир. У зот энг яқин гувоҳ, энг яқин сакловчи, ҳар бир махлукнинг пешонаси Унинг қўлида. Қилнадиган ишларни ёзиб, барча нарсалар муддатини (ажалини) битиб қўйган. Қалблар Унга талпинади, сирлар Унинг ҳузурида ошқордир. Унинг неъмат ато этиши ҳам, азоб жўнатиши ҳам биргина сўздир: **«Бирор нарсани ирода қилган вақтида Унинг иши фақатгина «Бўл» деган сўзни айтмоғидир. Бас, у нарса албатта бўлур»**. Ибнул Қаййимнинг "Ал-Вобил ас-Соййиб" номли асарининг 125-бетидан қисқартириб олинди.

Шаръий илмлар талаби

Шаръий илм деганда биз кишини Аллоҳдан кўркишга, иймонининг зиёда бўлишига ёрдам берадиган илмларни назарда тутяпмиз. Чунончи Аллоҳ таъоло Куръони Каримда шундай дейди: **«Аллоҳдан бандалари орасида олимларигина кўркур»**. Фотир: 28

Илмилар билан илмсизлар иймонда баробар бўлмайдилар. Дарҳақиқат, шариат тафсилотларини, «Ла илаҳа иллаллоҳ» калимасининг маъноларини, унинг кўядиган талабларини, ўлимдан кейинги қабр фитнасини, махшардаги аҳволлар ва Қиёмат дахшатларини, жаннат неъматлари ва дўзах азобларини, ҳалол ва ҳаром аҳкомларидаги ҳикматларни, Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам муборак сийратлари тафсилотларини ва бошқа турли илмларни билган инсон қандай қилиб шариат аҳкомларидан ҳам, ақида масалаларидан ҳам мутлақо беҳабар бўлган, диндаги билими фақат тақлид қилишдан иборат, илмдан насибаси жуда оз бўлган кимса билан иймонда баробар бўлсин?

«Айтинг: "Биладиган зотлар билан билмайдиган кимсалар баробар бўлурми?!». Зумар: 9

Зикр халкаларида кўп иштирок этиш

Зикр халкаларида катнашиш ҳам кишининг иймони кучайишига ёрдам берадиган бир канча омилларга эга. Жумладан, зикр халкаларида хосил бўладиган Аллохни эслаш, бу халкаларни Аллох таъоло ўз раҳмати билан чулғаши ва у ерга сакинат-хотиржамликни нозил қилиши, фаришталарнинг Аллохни зикр этувчиларни ўраб олиши, Аллох таъолони ёд этувчиларни Унинг ўзи «Малаул-Аъло»да зикр этиб, улар билан фаришталарига фахрланиши, уларнинг гуноҳларини мағфират этиши каби хабарлар саҳих хадисларда баён қилинган. Масалан:

«Қайси бир қавм Аллохни зикр этиб ўтирган бўлса, албатта уларни фаришталар ўраб олади, барчаларини раҳмат қамрайди, устиларига хотиржамлик нозил бўлади ва Аллох таъоло уларни ўзининг хузуридагилар ичида зикр этади». Термизий ривояти.

Саҳл ибн Ханзала розияллоху анхудан ривоят қилинади, расулуллох соллаллоху алайхи ва саллам дедилар: **«Қайси бир қавм Аллохни зикри учун тўплансалар сўнгра ундан тарқалсалар уларга нидо қилинадики: «Гуноҳларингиз мағфират этилган ҳолда туринглар!»**. Саҳихул-Жомеъ: 5507.

Ибн Хажар роҳимахуллох бу ҳадис шарҳида шундай дейди: «Аллохни зикр этиш» деб қайдсиз равишда шундай айтилади, аммо бу билан Куръон тиловати, ҳадис ўқиш, илм ўрганиш каби Аллох буюрган ёки тарғиб этган нарсаларга амал қилиш билан машғул бўлиш ирода қилинади».

Зикр мажлислари иймонни зиёда қилишига далиллардан яна бири Ханзала ал-Усайдийдан ривоят қилинган қуйидаги ҳадисдир:

«Абу Бакр розияллоху анху мени учратиб қолдилар. У киши:

- Эй Ханзала, қандайсиз?- деб сўрагани, мен:

- Ханзала мунофиқ бўлиб қолди!- деб жавоб қилдим.

- Субҳаналлох! Нима деяпсиз?- деб таажжубга тушди у киши.

- Биз Расулуллох соллаллоху алайхи ва саллам хузурларида бўлсак, у зот бизга дўзаху жаннатни эслатадилар, хаттоки уларни ўз кўзимиз билан кўргандай бўламиз. Қачонки, Расулуллох соллаллоху алайхи ва саллам хузурларидан чиксак хотин, бола-

чака, тирикчиликка аралашиб кетамизда, кўп нарсаларни унутамиз!- деб жавоб бердим мен.

- Аллохга касам, биз ҳам шундай бўламиз!- деди Абу Бакр.

Шундан кейин мен Абу Бакр билан бирга Расулulloх соллalloху алайхи ва саллам томон жўнадик, ул зотнинг хузурларига кирганимизда. Мен айтдим:

- Ё Расулulloх соллalloху алайхи ва саллам Ханзала мунофик бўлиб колди!

- Нега ундай деяпсиз?!- сўрадилар Расулulloх соллalloху алайхи ва саллам.

- Ё Расулulloх соллalloху алайхи ва саллам, сизнинг хузурингизда бўлсак, бизга дўзаху жаннатни ёдимизга соласиз, хаттоки уларни ўз кўзимиз билан кўриб тургандай бўламиз, аммо сизнинг олдингиздан чикканимиздан кейин хотин, бола-чака, тирикчиликка аралашиб кетамизда, кўп нарсаларни унутиб кўямиз.

Шунда Расулulloх соллalloху алайхи ва саллам:

- Нафсим кўлида бўлган зотга касамки, агар сизлар менинг олдимда кандай бўлсангиз шу холингизда ва зикрда давом этсангиз эди, фаришталар сизлар билан тўшакларингиз устида ҳам, йўлларингизда ҳам кўл беришиб кўришардилар. Лекин, эй Ханзала, бироз унака бўлсангиз, яна бироз бунака ҳам бўлиб турасиз,- деб шу сўзларини уч марта кайтардилар». Муслим ривояти.

Сахобалардан Аллох рози бўлсин, улар Аллохни зикри учун йигилишга харис эдилар ва буни «иймонлашиш» деб номлардилар. Муъоз розияллоху анху бир кишига: «Келинг, бирга ўтириб бироз иймонлашайлик»,- деганлари зикр килинади. Сахих ривоят, Албоний.

Солих амалнинг барча турларини килишга харакат килиш

Албатта бу калб муолажасининг энг буюк сабабларидан. Бу жуда ҳам кийин иш ва шунга яраша унинг иймонни кучайтиришдаги таъсири ҳам катта ва равшан.

«Расулulloх соллalloху алайхи ва саллам бир куни сахобалардан сўрадилар:

- Бугун кайси бирингиз рўзадорсиз?

- Мен,- деб жавоб килди Абу Бакр.

- Кай бирингиз бугун бирон жанозада катнашди?

- Мен,- деди Абу Бакр.
- Кай бирингиз бугун бирон мискинга таом едирди?
- Мен,- деди Абу Бакр.
- Кай бирингиз бугун бирон касални зиёрат килди?
- Мен,- деди Абу Бакр.

Шунда Расулulloх соллаллоху алайхи ва саллам айтдилар:

Бу амаллар кайси бир кишида жамланадиган бўлса албатта у жаннатга киради». Муслим ривояти.

Бу хадис Абу Бакр розияллоху анхунинг вақтдан унумли фойдаланиб турли солих амалларни килишга харис бўлганини кўрсатмоқда. Пайгамбар соллаллоху алайхи ва саллам ушбу саволларни тўсатдан берганлари эса, Абу Бакр розияллоху анхунинг барча кунлари ҳам солих амаллар билан тўла бўлганига далолат килмоқда.

Дархакикат салафлар - Аллох барчаларини раҳмат килсин - турли солих амалларни килиб, бор вақтларини фақат фойдали амал билан тўлдиришда юксак бир даражага етишган. Масалан Хаммод ибн Салама хакида Абдуррахмон ибн Махдий шундай деган:

«Агар Хаммод ибн Саламага: «Сиз эртага ўласиз!» деб айтиладиган бўлса, килаётган амалларига бирор нарсани зиёда килолмайди!».

Мусулмон киши солих амаллар борасида куйидагиларга риоя килиши лозим.

- **Уларга шошилиш**

Бу тўғрида Аллох таъоло шундай дейди: **«Парвардигорингиз томонидан бўлгуси магфиратга ҳамда эни осмонлар ва Ер баробарида бўлган жаннатга шошилингиз! У такводорлар учун тайёрлаб кўйилгандир».** Оли Имрон: 133

«Парвардигорингиз томонидан бўладиган магфиратга ҳамда Аллох ва Унинг пайгамбарларига иймон келтирган зотлар учун тайёрлаб кўйилган, кенглиги осмон ва Ернинг кенглиги каби бўлган жаннатга шошилингиз!». Хадид: 21

Бу оятларнинг далолатлари саҳобаларни яхши амаллар сари шошилишга ундар эди. Анас ибн Молик Бадр газотида мушриклари якинлашиб колган пайтни кисса килиб дейдилар:

« Пайгамбар соллаллоху алайхи ва саллам:

- Кенглиги осмонлар ва Ерчалик бўлган жаннатга туринглар!»- дедилар. Шунда Умайр ибн Хумом ал-Ансорий:

- Ё Расулulloх, кенглиги осмонлар ва Ерчалик бўлган жаннатга дедингизми?- деди.

- Ха!- дедилар Расулulloх соллаллоху алайхи ва саллам.

- Бай-бай!- деди Умайр.

- Бай-бай дейишингга сени нима ундади?- сўрадилар Набий соллаллоху алайхи ва саллам.

- Ё Расулulloх, Аллохга касамки, ўша жаннат ахлидан бўлиш орзусигина мени бунга ундади,- деб жавоб килди Умайр.

- Сен унинг ахлидансан! - дедилар Расулulloх соллаллоху алайхи ва саллам.

Умайр халтасидан бир неча дона хурмо чикариб ея бошлади, сўнгра:

- Шу хурмоларимни еб бўлгунимча яшайдиган бўлсам бу жуда узок хаёт!- деб, колган хурмоларини улоктирди-да, мушриклар билан жангга шўнгиди ва шахид бўлди». Муслим ривояти.

Кадимда Мусо соллаллоху алайхи ва саллам хам Аллох билан учрашишга шошилган ва «Сен рози бўлишинг учун сенга шошилдим»- деб айтганди.

Аллох таъоло Закариё соллаллоху алайхи ва саллам билан у кишининг ахлини мактаб шундай дейди:

«Дархакикат, улар (яъни, мазкур пайгамбарлар) яхши ишларни килишга шошар ва Бизга рагбат ва кўркув билан дуо-илтижо килар эдилар. Улар бизга таъзим-итоат килгувчи эдилар». Анбиё: 90

Хадисда келадики: «Хар бир нарсада шошмаслик лозим, факат охират ишида эмас». Абу Довуд ривояти. Яъни хамма ишни шошмасдан килиш яхши аммо охират ишини килишга шошилиш лозим.

• Солих амалларда бардавом бўлиш

Аллох таъоло хадиси кудсийда шундай дейди: «Бандам Менга нафл амалларини килиш билан якинлашаверади, хаттоки мен уни яхши кўриб коламан». Имом Бухорий ривояти.

Набий соллаллоху алайхи ва саллам: «хаж билан умрани кетмакет килиб туринглар», деб айтганлар. Бу «кетма-кетлик» хам давомийликни билдиради. Демак ушбу асоснинг маъноси шуки - иймонни кучайтириш учун нафсни амалсиз ташлаб кўймаслик лозим. Зеро, бепарво ташлаб кўйилган нафсининг четга огиши ва айниши жуда

осон кечади. Ўзи оз бўлсада, давомли бўладиган амал - кўпгина бўлса хам узок давом этмай узилиб коладиган амалдан кўра яхшироқ. Солих амалларни давомий килиб юриш иймонга кувват багишлайди. Дархакикат хадисда:

«Набий соллаллоху алайхи ва салламдан: «Амалларнинг қайси бири Аллохга суюклироқ?»- деб сўралганда, у зот: «Гарчи оз бўлса хам давомли бўлгани» деб жавоб бердилар». Бухорий ривояти.

Расулulloх соллаллоху алайхи ва саллам ўзлари хам бирон амални килсалар, уни доимий равишда килиб юрганлар. Муслим ривояти.

- **Тиришкоклик билан ҳаракат килиш**

Иймон тоат-ибодатларни килган сари кучайиб бораверади, аммо ибодатлардан сушлашиш билан у яна заифликка қайтиб колаверади. Демак калбни даволаш вақтинча бўлиши ярамайди, балки уни давомий суратда муолажа этиб, иймонни доим янгилаб туриш лозим бўлади. Бунга эса барча ибодатларда тиришкоклик ва катъият билангина эришиш мумкин бўлади. Аллох таъоло Куръони Каримда хакикий мўъминларнинг ибодатда ижтиҳод килишларидан бир канча ҳолатларни зикр этган:

«Бизнинг оятларимизга фақат қачон у (оятлар) зикр қилинса, (ўша оятлар билан панд-насихат қилинганида таъсирланганлари сабабли) сажда қилган ҳолларида йикиладиган ва қибру ҳаво қилмаган ҳолларида ҳамду сано айтиш билан Парвардигорларини поқлайдиган зотларгина иймон келтирурлар. Уларнинг ёнбошлари ўрин жойларидан йироқ бўлур (яъни, тунларини ибодат билан ўтказишиб, оз ухлайдилар). Улар Парвардигорларига кўрқув ва умидворлик билан дуо илтижо қилурлар ва Биз уларга ризқ қилиб берган нарсалардан инфок-эхсон қилурлар». Сажда: 15,16.

«Улар кечадан озгина (фурсатгина) кўз юмар эдилар. Сахарларда улар (қилган саҳву-хатолари учун Парвардигордан) мағфират сўрар эдилар. Уларнинг мол-мулкларида сўрағувчи ва (мол давлатдан) маҳрум-мухтож кишилар учун (ажратилган) ҳақ-улуш (бўлар эди)». Зориёт: 17,18.

Салафларимизнинг ибодатдаги ҳолатлари ўрганиш кишини таажжубга солади ва уларга эргашишга етаклайди. Салафларимиз ҳар куни Куръонни еттидан бирини ўқиб бир ҳафтада уни тўла хатм қилардилар. Жангу-жадалда хам кечалари Аллохни зикр этган ҳолларида намоз ўқиб бедор бўлардилар. Хаттоки зиндонларда хам

нафл намозлар ўқирдилар, кўз ёшлари уларнинг ёнокларидан окиб тушарди. Улар доим еру осмонлар яратилиши хакида тафаккур қилардилар. Уларнинг бири ахли-аёлини худди она ўз гўдагини алдагандай алдар эди, аёли ухлаганини билгач, унинг ёпинчиги остидан таҳажжуд намози учун охиста сугурилиб чиқар эди. Улар кечани ўзлари билан бола-чакалари ўртасида таксимлар эдилар (кечанинг бир қисмида эр турса, бошка қисмида хотин турар, ва хоказо), кундузлари эса рўзадорлик, таълим олиш, таълим бериш, жанозаларга эргашиш, касалларни зиёрат қилиш, одамларнинг турли хожатларини чиқариш билан ўтар эди. Уларнинг баъзилари бир неча йиллар давомида бирон марта жамоат намозининг "такбиратул эхроми"дан қолмасди. Уларнинг қалблари масжидларга боғланган, бир намоздан сўнг кейинги намозни қутар эдилар. Уларнинг бири биродари вафот этиб кетганига бир неча йиллар ўтиб кетган бўлишига қарамасдан йиллар давомида унинг оиласи ва бола чақаси ҳолидан хабар олиб, уларга инфоқ қилиб турар эди. Қайси бир мўмин ана шу мисоллардаги салафларимиз қаби хайрли амалларда бардавом бўлса, унинг иймони албатта зиёдалашиб бораверади.

- **Нафси малоллантириб қўймаслик**

Ибодатларда бардавомлик ва уларда жиддий тиришиш нафси бездирадиган, малоллантириб қўядиган даражада бўлмаслиги керак. Мақсад тоқат кўтарадиган даражада тоат-ибодатдан узилиб қолмаслик бўлиши лозим. Бу иккала ҳолатни мувозанатга солиш учун киши ўзига ибодатдан тоқати кўтарадиган даражада юклаши, қачон ибодатни қўпайтиришга ўзида иштиёқ сезаётган бўлса фаолроқ бўлиши, ўзида сустлик сезганда мўътадилроқ бўлиши керак. Бу гапларимизга қуйидаги ҳадислар далолат қилади:

«Шубҳасиз, дин енгилдир. Қимқи уни ўзи учун оғирроқ қилиб олмақчи бўлса (яъни бунга тоқати етмаса-да, ўзини қийнаб тиришаман деса), албатта дин уни мағлуб этади. Шунинг учун мўътадил бўлинглар». Бухорий ривояти.

«Мўътадил бўлинглар - мақсадга етасизлар». Бухорий ривояти.

Имом Бухорий роҳимахуллох «Ибодатга ҳаддан зиёд қаттиқ қийишишдан мақруҳ бўладигани» номли бобда Анас розияллоху анҳудан ривоят қилиб айтади: **«Пайгамбар соллаллоху алайхи ва саллам масжидга қирдилар-да, икки устун орасига тортилган арқонга кўзлари тушиб:**

- Бу канака аркон?- деб сўрадилар.

- Бу Зайнабнинг аркони. Агар намозда сусайиб колса, шунга осилиб туради,- деб жавоб килди одамлар.

Шунда пайгамбар соллаллоху алайхи ва саллам айтдилар:

- Йўк, уни ечиб ташланглар, тетик бўлган вақтингизда намоз ўқинглар, агар бўшашиб колсангиз ўтириб олинг».

Пайгамбар соллаллоху алайхи ва саллам Абдуллох ибн Амр ибн ал-Ос розияллоху анхунинг туни билан намоз ўқиб чикиши, кундузлари эса доим рўзадор бўлишини билиб колдилар. Шунда Расулulloх соллаллоху алайхи ва саллам уни бундай килишдан кайтардилар ва бунинг сабабини шундай баён килдилар:

«Агар шу алфозда давом этаверсанг кўзинг киртайиб, заифлашади, нафсингга хам малолланади...». Бухорий ривояти.

«Амаллардан токатингиз кўтара оладиганини килинглар. Зеро, Аллох таъоло сизлар малоланмагунигларча малолланмайди. (яъни, Аллохга хеч қачон малолланмайди, аммо сизларга малол келиб колиши мумкин.) Албатта амалларнинг Аллохга энг суюмлироги, оз бўлса хам давомлироқ бўлганидир». Бухорий ривояти.

• Баъзи сабабларга кўра килинмай колиб кетган амаллар ўрнини тўлдириш

Умар ибн ал-Хаттобдан ривоят килинади, расулulloх соллаллоху алайхи ва саллам дедилар: «Кимда ким кечаси ўқийдиган вазифасидан ёки унинг бир қисмидан ухлаб колиб, кейин уни бомдод билан пешин орасидаги вақтда ўқиса, унга гўёки кечаси ўқигандек килиб ёзилади». Муслим ва тўрт сунаи сохиблари ривояти. Уламолардан баъзилари "вазифа" дан мурод тунги намоз ёки қуръон тиловати бўлиши мумкин деганлар.

Оиша розияллоху анхондан ривоят киладилар: «Пайгамбар соллаллоху алайхи ва саллам агар бирор намозни ўқисалар, уни давомий равишда ўқирдилар. Агар уйку голиб бўлибми ёки касал туфайлими тунги намозни ўқимай колсалар, кундузи ўн икки ракаат ўқиб кўярдилар». Муслим ва Ахмад ривояти.

«Умму Салама розияллоху анхо Расулulloх соллаллоху алайхи ва салламнинг асрдан кейин икки ракаат намоз ўқиётганларини кўриб, сабабини сўрадилар. Пайгамбар соллаллоху алайхи ва саллам жавоб килдилар:

- Эй Абу Умайянинг кизи, мен асрдан кейин ўқиган икки ракаат намоз хакида сўраяпсизми? Абдул кайс кабиласидан одамлар келиб, мени пешиндан кейинги икки ракаат намоздан машгул қилиб қўйган эдилар. Бу ўша намоздир». Бухорий ривояти.

«Пайгамбар соллаллоху алайхи ва саллам агар пешиндан аввал тўрт ракаат ўқимаган бўлсалар, фарздан кейин ўқиб қўяр эдилар». Термизий ривояти.

Бу хадислар равотиб суннат намозларни қазосини ўқиб қўйилишига далолат қилади.

Ибнул Каййим роҳимахуллох Пайгамбар соллаллоху алайхи ва салламнинг Шаъбон ойида бошқа ойлардан кўра кўпроқ рўза тутишларида уч маъно бор деганлар:

«Расулulloх соллаллоху алайхи ва саллам ҳар ойда албатта уч кун рўза тутардилар. Аммо шу уч кунлик рўзани баъзан бир неча ойлаб тутолмай қолар ва ўшаларни Рамазон ойининг фарз рўзасидан аввал етказиб қўйиш учун Шаъбонда жамлар эдилар.» "Тахзиб сунан Аби Давуд" 3/318. Набий соллаллоху алайхи ва саллам рамазоннинг охириги ўн кунлигида эътикоф ўтирар эдилар. Аммо бир марта сафар сабабли шу эътикоф фурсати ўтиб кетган эди, келаси йил шунинг эвазига йигирма кун эътикоф ўтирганлар. "Фатхул-Борий" 4/285.

• **Ибодатлар Аллох ҳузурини қабул этилишини умид қилиш билан бирга қабул бўлмайдиган қилишдан ҳам қўрқиб**

Мўмин киши ибодатларни қанчалик тиришиб қилмасин, улар қабул бўлмаслиги ва ўзига қайтариллиши мумкин эканлигидан қўрқиб туради.

Оиша розияллоху анҳу айтадилар:

«Расулulloх соллаллоху алайхи ва салламдан: «Берган садақа-эҳсонларини қалблари қўрққан ҳолда берадилар...» ояти хакида сўраб:

- Булар арок ичадиган, ўғирлик қиладиганларми?- дедим.

- Йўқ, эй Сиддикнинг кизи! Улар рўза тутадилар, намоз ўқийдилар, садақалар берадилар, лекин улардан қабул қилинмай қилишдан қўрқиб турадилар. Ана ўшалар яхшиликлар қилишга шошурлар,- деб жавоб бердилар Расулulloх соллаллоху алайхи ва саллам». Термизий ривояти.

Абу Дардо розияллоху анҳу шундай деганлар:

«Аллох таъоло мендан бирор намозимни қабул қилганини аниқ билишлигим мен учун дунё ва ундаги нарсалардан кўра суюмлироқдир. Чунки Аллох таъоло айтади:

«Аллох таъоло фақат такводорлардангина қабул қилур». "Ибн Касир тафсири" 3/67.

Аллохнинг ҳақларини адо этиш қаршида ўзни камтар тутмоқ мўминнинг сифатларидандир.

«Агар бир кишини Аллохнинг ризоси йўлида тугилганидан то кексайиб ўлгунга қадар юзтубан судралса, у Киёмат куни шуни арзимас кўради». Аҳмад ривояти.

Кимки Аллохни ҳаққирост таниган ҳамда ўзини Унинг ожиз бир бандаси эканлигини англаб етган бўлса, у қилган барча амалларининг, ҳаттоки инсу-жинларнинг барчасининг яхши амалларини олиб келса ҳам Охиратда зафар топиши учун унга кифоя қилмаслиги, балки Аллох таъоло унинг амалини фазлу-қарами ва раҳмати билан қабул қилиб, унга фазлу-қарами билан савоб бериши равшан бўлади.

• **Ибодатларнинг хилма-хиллиги**

Бизга ибодатларни турли хил қилиб берилиши Аллохнинг раҳмати ва етук ҳикматидандир. Ибодатлар ичида баданимиз билан адо этиладиганлари - масалан намоз қаби, молимизни сарфлаш билан бажариладиганлари - масалан закот қаби, мол ва бадан билан қилинадиганлари - масалан ҳаж ва умра қаби ҳамда фақат тил билан адо этиладиганлари бор - масалан зикр ва дуо қилишга ўхшаш.

Ибодатлар фарз ва суннатларга бўлиниши ҳаммага маълум. Бирок фарз ва суннатлар ҳам ўз ичида бир-биридан даражаларда фарқ қилади. Масалан, намозда ҳар куни ўн икки ракаат суннати ротиба (фарздан аввал ё кейин ўқиладиган суннатлар) бўлса, суннати ротибалардан пастрок даражадаги бошқа суннатлар ҳам бор. Масалан аср намозидан аввал ўқиладиган 4 ракаат ҳам, чошгоҳда ўқиладиган Зухо (Чошгоҳ) намози ҳам суннатлардандир. Суннат намозлари ичида энг олийси тунги «киёмул-лайл» намозидир. Тунги намоз ҳам ўз навбатида турличадир. Уни икки ракаатдан ёки тўрт ракаатдан ўқилиб, охири витр - тоқ намоз билан тугатилади. Витрни ҳам турлича - бир ташаххуд билан уч ракаат, беш ракаат, етти ракаат ё эса тўққиз ракаат ҳам ўқилиши мумкин ва хоказо.

Шундай қилиб, ибодатларга назар ташлар экансиз, уларнинг сонда, вақтда, кўриниш ва сифатда ҳамда ҳукмда турлича эканлигини

топасиз. Бундай хилма-хиллик хикмати ибодат килувчи хадеб бир хил ибодатларни килавериб малолланиб колмасдан доимо янгиланиб туриши бўлса ажаб эмас.

Сўнгра одамлар хам ибодатга мойил бўлишда, токат-имкониятда баробар эмаслар. Дархакикат, баъзи инсонлар кайсидир ибодатда бошқасидан кўра кўпрок лаззат топади. Аллохга хамдлар бўлсинки, У жаннат дарвозаларини ибодат турларига кўра турлича килиб номлаб кўйган: Абу Хурайра розияллоху анху ривоят килади, расулуллох соллаллоху алайхи ва саллам дедилар:

«Кимки Аллох йўлида бир жуфт нарсани инфок килса унга жаннат дарвозаларидан: «Эй Абдуллох, бу яхшидир»- деб нидо килинади. Ким намоз ахлидан бўлса Намоз дарвозасидан чакирилади. Ким жиход ахлидан бўлса жиход дарвозасидан чакирилади. Ким рўза ахлидан бўлса «Райён» дарвозасидан чакирилади. Ким садака ахлидан бўлса, Садака дарвозасидан чакирилади». Бухорий ривояти.

Бу хадисда айтилган "фалон ибодат ахли"дан мақсад шу ибодатларнинг нафлларини кўп килувчилардир. Аммо фарзларига келсак, уларни адо этиш барча учун бирдек зарур ва мажбуридир.

«Ота – жаннат эшикларининг энг ўртасидир. Истасанг бу дарвозани кўлдан бергин, истасанг уни саклаб кол!». Термизий ривояти.

Бундан мурод ота-онага яхшилик килишдир.

Ибодатларнинг хилма-хиллиги фарз ва вожиб амалларга риоя килиш билан бирга кишига ўзи истаган нафл ибодатлардан кўпайтириш имконини беради. Бу эса иймон заифлигини даволашда мухим омилдир.

Шу хам диккатга сазоворки, мусулмон киши турли ибодатлар ва уларнинг фазли хакида ворид бўлган оят-хадисларни кўздан кечирар экан, баъзи ибодатларнинг бошқаларига караганда калбга ўзгача таъсири ва ўзига хос латиф маънолари борлигини кашф этади. Бунга икки мисол келтириб ўтмоқчимиз:

а) Абу Зар розияллоху анху ривоят килади, росулуллох соллаллоху алайхи ва саллам дедилар: **«Аллох таъоло уч кишини яхши кўради ва уч кишини ёмон кўради. Аллох таъоло яхши кўрадиган уч кишининг бири - ўз жамоаси билан душманга йўликиб, ўлдирилгунча ёки жамоаси галабага эришгунча душманга**

кўксини тутиб жанг қилган киши. Иккинчиси - бир жамоа билан сафарга чиккан, қўп юришгач, дам олиш учун бирон ерда кўнган, жамоаси дам олаётган чоги бир ўзи четрокка ўтиб намоз ўқиган ва биродарларини жўнашлари учун уйготган киши. Учинчиси эса - озор берадиган кўшниси бўла туриб, унинг озорига ўлгунича ёки кўчиб кетгунича сабр қилган кишидир...». Ахмад ривояти.

б) Пайгамбар соллаллоху алайхи ва саллам олдиларига бир киши калби котиб колаётганидан шикоят қилиб келган эди, унга:

«Калбинг юмшаб, хожатинг раво бўлишни итсайсанми? - Етимга меҳрибонлик қил, бошини сила, таомингдан едир - шунда калбинг юмшаб, хожатинг раво бўлади!». Табароний ривояти. Албоний сахих деган, "ас-Силсилатус-сахийха" 2/533

Ёмон оқибатдан кўркмок

Умрнинг охирида бирон ёмон иш қилиб қўйиб, хаёти ўша иш билан яқун топишидан кўркиш мўминни тоат-ибодатга ундайди. Хаётнинг ёмон оқибат билан тугашининг сабаблари турлича бўлади. Қуйида уларнинг баъзиларини кўрсатиб ўтамыз.

«Кимда-ким ўзини бирон темир нарса билан ўлдирса, жаханнам ўтида ўша темирни корнига (тўхтовсиз) санчиб абадул-абад азобланади. Кимда-ким захар ичиб ўзини ўлдирса, жаханнам ўтида ўша захарни хўплаб-хўплаб ичган холда абадул-абад азобланади. Кимки ўзини тогдан ташлаб ўлдирса, жаханнам ўтига ўзини ташлаганча унда абадул-абад азобланади». Муслим ривояти 109.

Набий соллаллоху алайхи ва саллам даврларида ҳам бир неча шунга ўхшаш воқеалар содир бўлган. Масалан: **«Бир киши жиходда мусулмонлар сафида кофирларга қарши шундай олишдики, бирон киши у қаби жанг қилолмади. Уни яхши жанг қилишини Набий соллаллоху алайхи ва салламга макташганида:**

- У одам дўзах ахлидан!- дедилар.

Бир мусулмон шундан кейин унинг кетидан қолмай қузатиб юрди. Охири ўша киши жангда қаттиқ жароҳат олгач, оғрикка қидай олмади-да кўкрагининг ўртасига қиличини қўйиб унга (жасадининг оғирлигини ташлаб) суюнди ва ўзини-ўзи ўлдирди». Бухорий ривояти.

Хаёти ёмон оқибат билан тугаган инсонлар хақида ахли илмлар ўз китобларида қўпгина ибратли воқеаларни ёзиб қолдирганлар.

Жумладан Ибнул Каййим роҳимахуллох ўзининг «Дард ва даво» номли китобида шундай дейди:

«Пешонасига ёмон хотима битилган кимсаларнинг бирига ўлим тўшагида ётганда: «Ла илаха иллаллох деб калима келтиргин!»- дейишса: «Айтолмаяпман!»- деб жавоб килган. Яна бири ўлим тўшагида шаходат калимаси ўрнига алахлаб кўшиқ айта бошлаган. Тижорати Аллох зикридан машгул килиб кўйган бир савдогарга: «Ла илаха иллаллох дегин!»- дейилса, унинг огзидан факат: «Бу яхши мол, жуда сизбоп, буни нархи арзон!»- деган гапдан бошка нарса чикмаган ва шу холда жон берган».

«Тарикул хижратайн» номли китобларида зикр килган ривоятларида атилишича: ал-Малик ан-Носир аскарларидан бирига ўлим етганда ўгли унга: «Ла илаха иллаллох денг!»- деб айтса, отаси бунинг ўрнига: «Носир менинг эгам!»- деган гапни кайта-кайта айтиб жони узилган. Бошка бир одамга ўлими олдидан тавхид калимасини талкин этилса, у: «Фалон ховлининг у ерини тўгрилаб кўйинглар, фалон богда бундай килинглар!»- дея бошлаган. Бир судхўрга ўлими олдидан: «Ла илаха иллаллох дегин!»- деб айтилса, у: «ўнига ўн бир!»- дея такрорлаганча жон таслим килган. Бундайларнинг баъзиларини ранги корайиб кетгани ёки юзи кибладан бурилиб колгани хақида ҳам ривоятлар келади.

Ибнул Жавзий роҳимахуллох айтади: «Унда жуда кўп яхшиликлар бор деб ўйлаб юрган одамнинг ўлаётган кечасида: «Ана Парвардигорим менга зулм қиляпти!»- деб айтаётганини эшитганман (Албатта Аллох унинг гапларидан покдир). Ўзи ўлим тўшагида ётганига карамасдан у Аллох таъолога зулм билан тухмат қиларди. Сўнгра Ибн Жавзий роҳимахуллох гапида давом этиб айтадики: «Мен ҳам безовта бўлганча шундай кунга йўлиқишга тайёргарлик кўра бошладим». «Сайдул хотир» 137.

Ажабо, одамлар бу каби воқеаларни кўриб канча ибрат олганлар, ўлим талвасасида ётганларнинг аянчли ахволларидан бизга махфийлари эса бунданда кўпроқ ва огиррокдир. «Дард ва даво» 171-бет.

Ўлимни кўп эслаш

«Лаззатларни вайрон қилувчини яъни, ўлимни кўп эсланглар».
Ибн Можа ва Термизий ривояти

Ха, дархакикат, ўлимни эслаш кишини гунохдан тийиб туради, тош котган калбини юмшатади. Кайси бир инсон кийинчиликда, танг ахволда колганда ўлимни эслайдиган бўлса, унга хаёти кенгрок кўрина бошлайди. Ким уни энгилик-фаровонликда эсласа, ўлим унга хаётнинг тор ва киска эканлигини эслатади.

Ўлимни эслатадиган нарсаларнинг энг каттаси кабрларни зиёрат килмок. Шунинг учун ҳам Пайгамбар соллаллоху алайхи ва саллам кабрларни зиёрат килиб туришга буюрдилар: **«Мен сизларни кабрларни зиёрат килишдан кайтарган эдим. Энди уларни зиёрат килинглар, чунки бу калбни юмшатади, кўзни ёшлантиради, охиратни эслатади. Бекорчи сўзларни сўзламанглар»**. Хоким ривояти.

Мусулмон кишига ибратланиш, панд насихат олиш учун кофирларнинг кабрларини ҳам зиёрат килишга рухсат берилган. Бунинг далили ушбу сахих хадисда келган:

Пайгамбар соллаллоху алайхи ва саллам оналарининг кабрини зиёрат килиб ўзлари ҳам йигладилар, ёнидагиларни ҳам йиглатдилар. Сўнгра: «Парвардигоримдан онамга истигфор сўрашга рухсат сўраган эдим, изн бермади. Онаминг кабрини зиёрат килишга рухсат сўраган эдим, бунга изн берди. Сизлар ҳам кабрларни зиёрат килинглар, чунки улар охиратни эслатади»- дедилар. Муслим ривояти.

Кабрларни зиёрат килиш калбни юмшатадиган энг яхши воситалардандир. Бунда зиёрат килувчи ўлимни эслаш билан фойдаланса, ўликлар зиёрат килувчининг дуоларидан фойдаланишади. Суннатда кабрстонга борган киши куйидагича дуо килишга буюрилган:

«Ассаламу ала ахлид-дияри минал-муъманийна вал-муслимийн ва ярхамуллохул-муस्ताқдимийна минна вал-муस्ताъхирийн, ва иннаа ин ша Аллоху бикум лалахикуун»

«Ассалому алайкум, эй бу ерда ётган муъмин мусулмонлар! Аллох таъоло биздан аввалгиларни ҳам, кейингиларни ҳам раҳм айласин! Биз ҳам Аллох хохласа яқинда кетингиздан етиб боргучимиз!». Муслим ривояти.

Кабрларни зиёрат килаётган киши зиёрат одобларига риоя килиши, калбини хозир килиши, зиёрат килишдан Аллох розилигини ва калбини ислох килишни касд килиши ҳамда тупрок остига кириб,

ахли-биродарларидан узилиб колган кишилардан ибрат олиши лозим бўлади. Зиёратчи орзу хаваслар берилиб, мол-дунё жамлаган сўнгра вафот этиб кетган ёру-биродарларининг кабр ичидаги холатини фикр мулохаза килиб кўрсин, уларнинг узун орзу-хаваслари қандай килиб қалта бўлиб узилиб колгани, мол-дунёлари уларни беҳожат қила олмагани, тупрок уларнинг чиройли юзларини чиритиб юборгани, таналари кабрда майда-майда бўлиб уваланиб кетгани, улардан сўнг аёллари тул қолиб, фарзандлари эса етим бўлгани хақида тафаккур қилсин. Ўзи ҳам бир кун албатта кабрга қиражагини, ҳозир кабрда ётганлар қаби унинг ҳам барча аъзолари парчаланиши, икки кўзи қандай оқиб тушиши, қурт унинг тилини кемиришини бир тасаввур қилсин. Дунё матоларига алданиб қолиш, соғлиги ва ёшлигига суяниш, ўйин-қулгига мойил бўлиш офатлари хақида ўйлаб кўрсин.

Эй, шайтон сўзига алданган гофил!
Қариб, бир оёгинг гўрга ҳам қирмиш.
Насихат бефойда - тош қотган бу дил!
Кўзу қулоқ сенга нечун берилмиш?!
Кўру қарлик асло инсонга ормас.
Хидоят топмаган қимсадан бўлак.
На замон на макон мангу қололмас.
На қуёш на ойу на олий фалак.
Қетар ҳар бир жонзот Аллоҳдан ўзга.
Қетмокни истаса, ёмон кўрса-да.

Қим ўлимни қўп эсласа уч нарсага ноил бўлади:

- Тавбага шошилади
- Қалбида қаноат ҳосил бўлади
- Ибодатда фаол бўлади

Қим ўлимни унутса унга уч мусибат қелади:

- Тавбани кейинга суради
- Бориға қаноат қилмайди
- Ибодатда суст бўлади.

Ўлимнинг қалбга таъсир қиладиган кўринишларидан бири жон таслим қилаётганларни кўриш бўлса, яна бири уларни ўлганларидан кейинги холатини кўришдир. Чунки ўлаётган қимсага назар қилиб, унинг алахлаши ва ўлим билан олишувларини ўз кўзи билан кўриш ҳамда унинг ўлганидан кейинги жонсиз кўринишини тааммул қилиш

калбдаги барча лаззатларни кесиб ташлайди, кўзлардан уйкуни, баданлардан рохатни кетказди, кишини кўпроқ амал қилишга ундайди, унинг химматини зиёда қилади.

Хасан Басрий роҳимахуллох бир касални кўргани борганида, унинг ўлим талвасаларида ётган холда топди. Унинг канчалик изтиробини ва кийналишини кўриб, уйига бошқача, ранги ўзгарган холда қайтди. У кишидан: «Овқат еб оласизми?»- деб сўраганларида, у киши: «Эй ахлим, емак-ичмак ўзларингизга буюрсин. Аллохга касамки, мен бир халокатли холат гувоҳи бўлдим, энди ўзим ҳам ўша холатга етиб боргунимга қадар тадоригимни кўриб, амал қиламан»,- деб жавоб қилдилар. Куртубийнинг «Газкира» китобидан.

Ўлим ибратини хис этишга ёрдам берадиган сабаблардан: ўликка жаноза намозини ўқиш ва уни елкада кўтариб, қабристонга олиб бориш, уни ерга дафн этиб, устига тупроқ тортиш. Албатта бу холатлар охиратни эслатади.

«Касалларни зиёрат қилинглари, жанозаларга қатнашинглари, булар сизларга охиратни эслатади». Ахмад ривояти.

Бундан ташқари, жанозага қатнашиш билан қатта ажр-мукофот ҳам қўлга киритилади:

«Қимда-қим иймон билан ҳамда савоб талабида бир мусулмон жанозасига қатнашиб унга жаноза ўқиса, унинг учун бир кийрот ажр ёзилади. Қимки унинг жанозасига қатнашиб, кейин уни дафнида ҳам иштирок этса, у одам учун икки кийрот ажр бўлади.

- Ё Расулulloх соллаллоху алайхи ва саллам икки кийрот нима?»- деб сўралди.

- Хар бир кийрот Ухуд тоғичадир (яна бир ривоятда икки улкан тоғчалик)- деб жавоб бердилар Расулulloх соллаллоху алайхи ва саллам». Бухорий ва Муслим ривояти

Салафлар — Аллох уларни раҳмат қилсин — гуноҳ ишлар қиладиган кишиларга насихат қилсалар, уларга албатта ўлимни эслатар эдилар. Мана улардан бири бир йигинда бошқа одамни гийбат қилаётган кишига насихат қилиб шундай деди: «Сени оқ сурпга - яъни кафанга - ўрашаётган пайтдаги холатингни бир тасаввур қилгин!».

Охират холатларини эшлаш

Ибн Қаййим роҳимахуллох айтади: «Агар инсоннинг фикри соғлом бўлса, унинг онги тўғри ишлайди. Бу эса калбдаги бир нурдики, инсон бу нур билан жаннат хақида берилган ваъдаларни, дўзахдан огоҳ

этилган оят-хадисларни, Аллох таъоло жаннатда дўстлари учун хозирлаб кўйган неъматларни, дўзахда эса душманлари учун хозирлаб кўйган азобу укубатларни кўз олдига келтиради. Одамлар ҳақ Таъолонинг чакирувига жавобан кабрларидан шошилиб чиқадилар ва Киёмат дахшатларини ўз кўзлари билан кўрадилар. Шу пайт осмондан фаришталар тушиб уларни ўраб оладилар. Аллох таъоло бандалар ўртасида ҳукм чиқариш учун келади ва ўз курсисини ўрнатади. Ер юзи Аллох нури ила ёришади, китоблар, номаи аъмоллар ҳисоб-китоб учун хозир этилади. Пайгамбарлар ва гувоҳлар келтирилади ва амаллар ўлчанадиган тарози кўйилади, номаи аъмоллар ёзилган саҳифалар учиб юради, дунёда ўзаро хусумат қилганларни бир ерга жамланади. Ҳар бир ҳақдор қарздор шеригига осилади. Пайгамбар соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ховузи ва ундан ичиш учун хозирланган пиёлалар яқиндан кўрсатилади, ўша кунда чанкаганлар кўп бўлса-да, сувга яқинлашишга озчилик одамларга руҳсат берилади. Жаҳаннам устидан ўтиш учун кўприк қўйилади. Одамлар зўр бериб ундан ўтишга уринадилар. Кўприкдаги зулматни фақат унинг устидан ўтаётганлар учун қилган амалларига яраша берилган нургина ёритади. Унинг остида эса дўзах алангаси ловуллади. Кўприкдан дўзах алангасига кулаётганлар нажот топувчиларга қараганда бир неча баробар кўп бўлади. Шуларнинг барчаси саломат қалб эгаси кўз ўнгида яққол намоеън бўлади».

Киёматнинг кўп ахволлари Куръони Карим сураларида акс эттирилган. Масалан «Коф», «Воқеа», «Киёмат», «Вал-мурсалат», «Набаъ», «Мутоффийн», «Таквир» суралари шулар жумласидандир. Шунингдек ҳадис тўпламларидаги Киёмат, Жаннат, Дўзах каби бобларда ҳам шу борадаги ҳадислар зикр этиб ўтилган. Шунингдек аҳли илмларнинг шу мавзуда ёзган китобларини, масалан ибн Каййимнинг «Ходий ал-Арвоҳ», Ибн Касирнинг «Ан-нихояту фил фитани вал-малоҳим», Куртубийнинг «Ўликлар ахволлари ва Киёматдаги ҳолатлар ҳақида эслатма», Умар ал-Ашқарнинг «Буюк Киёмат. Жаннат ва Дўзах» номли китобларини мутолаа қилиш ҳам нихоятда фойдалидир. Бу китоблар номини келтиришдан мақсад шуки - китобхон уларни ўзи топиб ўқисин. Зеро улар қайта тирилиш, махшаргоҳда йигилиш, шафоат, ҳисоб-китоб, жазо-мукофот, тарозу, ҳавз, сирот, жаннат ва дўзах каби Киёмат ахволларини билишга ёрдам беради ва иймонни зиёда этади.

Коинотдаги оят-мўъжизалар хакида тафаккур килиш

«Расулulloх соллalloху алайхи ва саллам агар булут ёки шамолни кўрсалар, бу албатта у кишининг юзларида маълум бўларди. Оиша онамиз Расулulloх соллalloху алайхи ва салламдан сўрадилар:

- Ё Расулulloх соллalloху алайхи ва саллам одамлар агар булутни кўрсалар ёмгир ёгишини умид килиб хурсанд бўлишади. Сизнинг эса уни кўрган пайтингизда юзингизда нохушлик пайдо бўлганини пайкайман?

- Эй Оиша, у булут ўзи билан жазо-азоб бўлиб колишидан нима нарса мени хотиржам қилади? Бир кавм шамол билан азобланган. Яна бири эса азоб булутини кўрган чоги: «Бу бизга ёмгир олиб келувчи булутдир!»- деб шодланган эди,- дедилар Расулulloх соллalloху алайхи ва саллам. Бухорий ва Муслим ривояти.

Пайгамбар соллalloху алайхи ва саллам агар ой тутилганини кўрсалар кўркиб турардилар.

Абу Мусо ал-Ашъарийдан ривоят қилинади: **«Куёш тутилган эди. Пайгамбар соллalloху алайхи ва саллам Киёмат койим бўлиб колишидан кўркиб титраб турдилар».** Бухорий ривояти.

Пайгамбар соллalloху алайхи ва саллам бизларни куёш ва ой тутилганда намозга шошилмогимизга буюрганлар, ҳамда куёш билан ой тутилишини бандаларни кўрkitиш учун Аллох таъоло рўёбга чиқарадиган оятлар экани хакида хабар берганлар. Шубхасизки, калб Аллохнинг бундай оят-аломатлари билан ҳамдам бўлиши ва улардан кўркиб-титраши ундаги иймонни янгилаб туради. Аллохнинг азоби, Унинг газаби, буюклиги, кудратини эслатади.

Оиша онамиз айтдилар: **«Расулulloх соллalloху алайхи ва саллам кўлимдан ушлаб ойга ишора қилдилар ва: «Эй Оиша, бунинг ёмонлигидан Аллохдан панох тиланг. Зеро бу зулматга чўмган кечадир!»- деб айтдилар.** Ахмад ривояти.

Ер ютиб юборганлар, Аллох азобига гирифтор бўлган кавмлар яшаган жойлардан ва золимлар кабри олдидан ўтилганда таъсирланиш ҳам шулар жумласидандир.

Ибн Умар розияллоху анхумо ривоят қилади:

«Расулulloх соллalloху алайхи ва саллам саҳобалар билан Хижрга (Самуд кабиласи яшаган жой) етиб келганларида уларга: «Аллох азобига гирифтор бўлган кимсаларнинг диёрларига факат

йиглаган холда киринглар. Агар йиглай олмасангиз уларнинг ерига кирмай кўяколинг! Тагин уларга етган нарса сизларга ҳам етиб колмасин!»- дедилар». Бухорий ривояти.

Ажабо! Бугунги кунда одамлар ўша жойларга саёхат учун ёки эсдалик учун суратга тушиш макседида бормоқдалар!! Бу ҳақда яхшилаб ўйланг.

Аллохни доим ёдда тутиш

Иймон зафилигини даволашда энг муҳим ишлардан бири Аллохни доимий равишда эслаш. Аллох зикри бу - соғлом калблар жилоси, касал калблар шифоси ҳамда солиҳ амаллар руҳидир. Дарҳақиқат, Аллох таъоло бизни шунга буюради: **«Эй иймон келтирганлар Аллохни кўп зикр қилинглари!».**

«Аллохни кўп эсланг - шояд зафарга эришсангиз!».

«Аллохни зикр қилмоқ барча нарсдан буюқдир».

«Бир киши Расулulloх соллalloху алайхи ва салламдан сўради:

- Ё Расулulloх соллalloху алайхи ва саллам, шариат амаллари менга кўплик қилапти. Шунинг учун менга фарзлардан ташқари маҳкам ушлашим фойдали бўлган бирон ишни айтинг!

- Тилинг доимо Аллох зикри билан намланиб юрсин,- деб васият қилдилар унга Расулulloх соллalloху алайхи ва саллам. Термизий ривояти.

Шубҳасиз, зикр - Аллох ризосига олиб борувчи, шайтонни қувғувчи, гам-гуссани кетказувчи, ризқни жалб этувчи, маърифат эшиқларини очувчи, жаннат кўчатлари, тил офатларини тарқ этишга сабаб бўлувчи, садака беришга бирор нарса топа олмайган фақир-камбағаллар қайгуларига тасалли бергувчидир. Зеро, Аллох таъоло уларга зикрни баданий ва молиявий ибодатлар ўрнини босадиган эваз қилиб берди. Дарҳақиқат, Аллох зикридан узоклашув - калбни тош қотирувчи сабаблардан.

Аллох зикрин унутган калб - эрта ўлибди,

Жасад борқу - аммо руҳи қирмиш қабрга.

Зеро руҳи жасадидан ажраб бўлибди,

То Қиёмат энди улар бўлолмас бирга.

Шунинг учун иймонининг заифлигини муолажа этишни истаган инсон Аллохни кўп зикр этиши лозим.

«Унутган пайтингизда Парвардигорингизни эсланг».

Аллох таъоло зикрнинг калбга бўладиган таъсирини баён қилиб шундай дейди:

«Огоҳ бўлингким, калблар Аллохни зикр қилиш билан оромланади».

Ибн Каййим роҳимахуллох зикр билан даволаш ҳақида шундай деган:

«Калбда бир каттиклик бўладики, уни фақат Аллохнинг зикригина эритади. Бандага калбининг каттиклигини Аллохни эслаш билан даволаш лойик бўлади. Бир одам Хасан Басрийга: «Эй Абу Саид, калбимнинг котиб кетаётганидан шикоят қиламан!»- деганида, у киши: «калбингни зикр билан эритгин»- деб жавоб қилди». Бунинг сабаби шуки: калбда гафлат канчалик кучайса, у шунчалик котиб боради. Агар Аллох таъолони зикр қилса, кўргошин оловда эриганидек калбдаги каттиклик ҳам эрийди. Калб каттиклиги бирор нарса билан Аллохнинг зикри билан эриганчалик эримайди. Зикр калбнинг шифосидир, гафлат унинг касали. Гафлатнинг давоси ва шифоси эса Аллох таъолони зикр қилиб эслаб юришдадир.»

Макхул роҳимахуллох айтади: «Аллохни зикр қилиш - шифо, одамларни зикр қилиш эса касалликдир». Ибнул Қоййимнинг «ал-Вобил ассоййиб рофиъу ал-калимит тоййиб» номли китоби 142-бет.

Банда зикр билан шайтонни чалади, худди шайтон Аллохни эсдан чиқарувчи ва гофилларни чалгани каби. Салафлардан бири шундай дейди:

«Калбни Аллохнинг зикри бутунлай эгаллаб олган бир пайтда агар унга шайтон яқинлашадиган бўлса, гофил инсонни шайтон чалгани каби, у ҳам шайтонни чалади. Шу пайт мўмин калбига яқинлаша олмай мағлуб бўлган шайтон атрофига бошка шайтонлар жамланиб, бир-бирларидан: «Бунга нима бўлди?»- деб сўрашади. «Унга инс тегибди!»- деб айтилади. «Мадорижус соликийн» 2/424. Жин-шайтонлар тегиб дардга чалинадиган одамларнинг кўпчилиги дуо-зикрлар билан ўзларини химоялаб юрмайдиган гофил кимсалардир. Айни шу сабабдан шайтонлар уларни осонлик билан эгаллаб олишади».

Иймонининг заифлигидан шикоят қиладиган баъзи одамларга таҳажжуд намози ва бошка нафл ибодатлар каби даволаш воситалари

огирлик килади. Бундайларга калб муолажасини зикрдан бошлаш хамда уни махкам ушлаш жуда муносибдир.

Бунинг учун улар куйида келтирилган ва булардан бошка зикрларни ёд олишлари ва доим шу зикрларни такрорлаб юришлари лозим.

سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ

"Субханаллохи ва бихамдихи, субханаллох ал-Азийм"

Аллохга хамд айтиш билан тасбех айтаман. Буюк Аллохни поклайман

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

Аллохдан ўзга ҳақ маъбуд йўк, У ёлғиз, шериксиздир, бутун мулк ва хамд фақат Унга хосдир ва У барча нарсага кодир

لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ

(Бирон бир ишни килиш учун) кувват ва кудрат йўк, магар Аллох (мадади) биландир.

Шунингдек хадисларда фалон пайтда ёки фалон жойда айтилади деб ворид бўлган маъсур дуо-зикрларни ёд олиш ва уларни хадисларда кайд килинган жой ва вақтларда такрорлаб юриш лозимдир. Масалан, эрталаб ва кечкурун айтиладиган зикрлар, уйкудан олдин ва уйкудан кейин, туш кўрганда, овқат ейишдан олдин ва кейин, сафарда, ёмгир ёкканда, азон эшитганда, масжидга кирганда, истихора намозида, мусибат етганда, кабристондан ўтганда, шамол эсганда, янги ойни кўрганда, аксирганда, маркабга минганда, хўроз кичкиргани, ит хуригани ва эшак ханграганини эшитганда, мажлисдан тураётганда, бирон дардга мубтало кимсаларни кўрганда айтиладиган дуо ва зикрларни хам ёдлаб олиш ва ўз ўринларида шу дуоларни ўкиб юриш керак.

Шубхасиз кимда-ким шу зикр ва дуоларни килиб юрса, калбида уларнинг бевосита таъсирини топади.

Шайхул Ислому Ибн Таймийянинг "Ал-Калиму ат-Тоййиб" номли дуо-зикрлар жамланган китоблари бор. Бу китоб ўз бобида жуда фойдали. Бу китобни шайх Носируддин ал-Албоний "Сахиҳу ал-калиму ат-тоййиб" номи билан мухтасар килганлар.

Аллохга хокисор бўлиб тавба-тазарру килиш

Иймонни янгилаб турадиган муҳим ишлардан бири банданинг Аллохга хокисор бўлиб тавба-тазарру килиши. Банда Аллохга канча кўп хокисор ва тавозели бўлса, Унга шунча яқин бўлади. Шунинг учун хам расулуллох соллаллоху алайхи ва саллам айтганлар:

«Банда парвардигорига энг якин бўлган холати - унинг саждадаги холати. Саждада кўп дуо килинглар!». Имом Муслим ривояти. Чунки, саждада бошка холатларда бўлмаган хокисорлик ва тавозе бўлади. Банда ўзининг энг шарафли жойи бўлган пешонасини ерга теккизар экан парвардигорига энг якин холатда бўлади.

Ибн Каййим тавба килувчининг синиклик ва хокисорлик билан айтган чиройли сўзи хакида шундай дейди:

«Мана шундай холатда:

— Эй Парвардигор, Сенинг азиз менинг эса хору залил эканим сабабли Сендан мени раҳмат айлашингни сўрайман. Сенинг кувватли менинг эса заиф эканлигим хамда Сенинг мендан беҳожатлигинг менинг эса Сенга мухтожлигим туфайли сўрайман. Менинг хатокор ва ёлгончи пешонам Сенинг кўлингдир, Сенинг мендан бошка хам кулларинг кўп, Сендан кочиб ўзингдан бошка кимга хам бораман. Сенга мискин-бечоралар каби тиланаман, синик-тавозели кишилар каби ёлвораман, Сен учун кўзларидан ёш оккан, Сен учун калбида тавозе бўлган киши каби илтижо киламан...- деб айтувчи кишининг сўзлари кандаям ширин!».

Парвардигорига шу каби сўзлар билан муножот килган банда калбидаги иймон, шубҳасиз бир неча баробар зиёда бўлади. Шунингдек банда ўзининг парвардигорига мухтож эканлигини изхор килмоги хам иймонга кувват берувчи омиллардан хисобланади.

Дарҳақиқат Аллох таъоло бизнинг Унинг ўзига мухтожлигимиз хакида айтади:

«Эй инсонлар, сизлар Аллохга мухтождирсизлар. Аллохнинг Ўзигина (барча оламлардан) беҳожат ва барча мактовга лойик зотдир». Фотир: 15.

Орзу хавасга берилмаслик

Бу хам иймонни янгилашда жуда муҳим омилдир. Ибн Каййим роҳимахуллох бу ҳақда шундай дейди:

«Бунга энг катта далил ушбу ояти каримадир:

«Эй Мухаммад (соллаллоху алайхи ва саллам), хабар берингчи, агар биз уларни (узок) йиллар (саломатлик, мол-давлат билан) фойдалангирсак-да, сўнгра уларга ваъда килинган нарсалари (яъни азоб) келса, (ўша пайт) уларга (хаёти дунёда) фойдаланган нарсалари аскотурми?!». Шуаро: 205-207.

«...гўё (бу дунёда) факат кундуздан бир соатгина тургандек бўлиб колурлар!». Ахкоф: 35.

Ха, модомики дунёнинг бор-йўги шу экан, инсон «хали кўп яшайман!» деб, орзу-хавасларга берилиб юрмасин.

Салафлардан бири бир кишига:

«Бизга пешинни ўкиб беринг!»- деган эди, у: «Агар сизларга пешинни ўкиб берсам, сизларга асрни ўкиб бермайман»- деб айтди. Шунда халиги салаф: «Бу гапингиз билан аср намозигача яшашни умид қиляпсизми? Аллох таъолодан орзу-хавасларга берилишдан панох тилаймиз!»- деди.

Дунёнинг хакирлиги тўғрисида фикр юритиш

Дунёнинг хакирлиги тўғрисида фикр юритиш лозим токи банда калбидан дунёга берилиш йўқолсин. Аллох таоло дейди:

«Хаёти дунё эса факат алдагувчи матодир». Хадид: 20.

Пайгамбар соллаллоху алайхи ва саллам айтдилар:

«Одам боласи ейдиган таом дунё учун чиройли мисол бўлади. У таомини канчалик безаб, зираворлар кўшмасин, унинг (охир оқибатда) нима бўлиши хаммага маълумдир». Табароний ривояти, бу хадис Албонийнинг "ас-силсилатус сахиха"сида 382- ракам билан зикр қилинган. Абу Хурайра розияллоху анхудан ривоят қилинади, росулуллох соллаллоху алайхи ва салламни шундай деганларини эшитдим:

«Дунё малъундир, ундаги барча нарса хам малъун, магар Аллохнинг зикри ва Аллохнинг зикрига якин бўлган солих амаллар хамда олим ё эса мутааллим (таълим олувчи) бундан мустаснодир». Термизий ва Ибн Можа ривояти.

Аллохнинг хакларини улуглаш

«Ким Аллохнинг хакларини хурмат қилса, бас бу Парвардигор наздида унинг ўзи учун яхшидир». Хаж: 30.

«Ким Аллохни қонунларини хурмат қилса, бас, албатта (бу хурмат) дилларнинг такводорлиги сабабли бўлур». Хаж: 32.

Аллохнинг хаклари бирон шахсга, жойга ёки бирон вақтга тааллуқли бўлиши мумкин. Шахслардаги Аллохнинг хакқини улуглашга мисол Расулуллох соллаллоху алайхи ва саллам хакқини адо этмокдир. Аллохнинг жойлардаги хакқини улуглашга мисол –

Макканинг харамига риоя қилиш. Аллохнинг замонлардаги ҳаққини улуглашга мисол рамазон ойини улуглашдир.

Кичкина гуноҳларга беписанд бўлмаслик ҳам Аллохнинг ҳаққларини улуглашга қиради. Абдуллох ибн Масъуд розияллоху анху ривоят қилади, росулulloх соллalloху алайхи ва саллам дедилар:

«Кичик гуноҳлардан сакланинглар, чунки улар кимда йигилиб қолса, албатта уни ҳалок қилади.» Пайгамбар соллalloху алайхи ва саллам бунга кимсасиз бир ерда дам олиш учун тўхтаган бир қавми зарбулмасал қилиб келтирдилар. Уларга бирон егулик тайёрлаш вақти келганида, униси битта, буниси битта чўп олиб кела бошлади. Шу алфозда бир тўп ўтин йигиб қўйиши ва йиккан ўтинларини ёқиб, унда ўз овқатларини пишириб олиши». Аҳмад ривояти.

Катта ҳамда кичик гуноҳларни тарк эт, шу - такво!
Билиб-билмай тикан босма, бўлгин сен ҳазир!
Бўлмагин сен кичик гуноҳларга зинҳор бепарво!
Катта тоғ ҳам майда тошдан жамланган ахир!

Ибн Жавзий «Сойдул Хотир» номли китобида айтади:

«Кўпчилик одам ўзича арзимас деб ўйлаган ишларга енгил қарайди. Холбуки айни шу «арзимас» ишлар билан ўз иймонига путур етказишини билмайди. Масалан, харомдан кўзни тиймаслик, баъзи толиб илмлар китобнинг бирор жилдини фойдаланишга олиб, сўнгра қайтармаслиги каби».

Салафлардан бири айтади:

«Бир пайтлар биргина луқмани бепарво еб қўйгандим. Мана қирк йилдан бери амалларимда ортга кетмоқдаман». Албатта бу сўз унинг камтарлигидандир.

Ал-Вало вал-баро

Мўминларни дўст ва кофирларни душман тутиш.

Мўминларни дўст ва кофирларни душман тутиш ҳам қалбдаги иймонни янгилайдиган омиллардан биридир. Агар қалб Аллохнинг душманларига боғланиб қолса, жуда ҳам заифлашиб кетади ва ундаги эътиқод аста секин сўна боради. Агар дўтслашишни холис Аллох учун қилса ва Аллохнинг мўмин бандаларини дўст тутса, уларга ёрдам

берса ва Аллохнинг душманларига душманлик килиб, уларни ёмон кўрса албатта бу ҳолат киши иймонини жонлантиради.

Тавозели бўлиш

Иймонни янгилаб туришда ва калбни кибр зангидан тозалашда тавозе фаол аҳамиятга эга. Зеро сўзда ва амалда, ташки кўринишда тавозели бўлиш калбнинг Аллохга тавозе килишига далолат килади.

Набий соллаллоху алайхи ва саллам: **«Тарки дунёлик иймондандир»** деб айтганлар. Абу Довуд ва Ибн Можа ривояти. Абу Довуднинг ривоятида **«Кунларнинг бирида пайгамбар соллаллоху алайхи ва саллам хузурларида асхоблар дунёни зикр килдилар. Шунда пайгамбар соллаллоху алайхи ва саллам: «Эшитмайсизларми, эшитмайсизларми «Тарки дунёлик иймондандир», «Тарки дунёлик иймондандир», дедилар.**

Бу ҳадисдаги «Тарки дунёлик»дан мурод кўринишда ва кийим-кечакда тавозели содда бўлмокдир.

Росулulloх соллаллоху алайхи ва саллам дедилар: «Кимки (янги ва гўзал кийимлар билан) кийинишга кодир бўла туриб, Аллохга тавозе килиб буни тарк этса, Аллох таъоло уни Киёмат кунда бутун халойик олдида чакиради ва унга иймон кийимларидан истаганини танлаб, кийиш ихтиёрини беради». Термизий ривояти.

Абдурроҳман ибн Авфни куллари ичидан ажратиб бўлмас эди.

Ўзни ҳисоб-китоб килиш

Ўзни ҳисоб-китоб килиб туриш иймонни янгилашда муҳимдир. Аллох таоло дейди: **«Эй мўминлар, Оллоҳдан қўрқинглар ва (ҳар бир) жон эрта (Қиёмат Куни) учун нимани (яъни қандай эзгу амални) тақдим этганига қарасин!»** Ҳашр: 18.

Умар ибн ал-Хаттоб розияллоху анху дедилар: "Ҳисоб беришингиздан аввал ўзингларни ҳисоб-китоб килинглар". Хасан Басрий айтадилар: "Сен муъминни қачон бўлса ўз нафси билан ҳисоблашаётганини кўрасан". Маймун ибн Мехрон: "Такводор ўз нафси билан ҳасис ўзининг тижоратдаги шериги билан ҳисоблашганидан кўра каттиқроқ ҳисоблашади".

Ибнул Каййим роҳимахуллох айтадилар: "Нафснинг халокати унинг ҳисоб-китобини бепарво ташлаб кўйишда, унга мувофиқ келиш ва унинг хоҳишига эргашишдадир".

Мусулмон киши учун ўз нафси билан холи қолиб, уни тергайдиган ва ҳисоб-китоб киладиган вақти бўлиши даркор, қарасинчи, у қайта тирилиш қунига нима нарса тайёрлади экан!

Ва нихоят, Аллох азза ва жаллага дуо қилиш муъмин маҳкам ушлаши керак бўлган нарсалардандир. **Абдуллох ибн Амрдан ривоят қилинади, росулulloх соллаллоху алайхи ва саллам дедилар: «Албатта иймон сизлардан бирингизнинг ичида худди қийим эскиргани каби эскиради. Аллохдан қалбларингизда иймонни янгилашини сўранглар».** Табароний "Ал-Қабир"да ривоят қилган.

اللهم إنا نسألك بأسمائك الحسنی وصفاتك العلی أن تجدد الإيمان فی قلوبنا ،
اللهم حبب إلینا الإيمان وزینه فی قلوبنا ، وكره إلینا الكفر والفسوق والعصیان
واجعلنا من الراشدين ، سبحان ربك رب العزة عما یصفون وسلام علی المرسلین
والحمد لله رب العالمین .

Сўзимиз сўнгида оламлар Парвардигори Аллохга ҳамду санолар ва Расули Мухаммад ибн Абдуллохга салоту саломлар айтиб қоламиз! Омийн.